

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

UTGIFVEN AF

PONTUS E. FAHLBECK

Pris för årgång 6 kr.

Lösnummer af detta häfte kostar 1 kr. 75 öre

LUND

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS-EXPEDITION

DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP

Prenumerationsannalan

Statsvetenskaplig Tidskrift utkommer under 1907 efter samma plan och under samma ledning som ansevärande är.

Tidskriften skall med undvikande af ett alltför strängt anlitande af den vetenskapliga framställningens yttre former, liksom städse söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom uppsatser i politik — detta ord taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi dels genom kortfattade meddelanden från tillhörande områden. Därjämte skola i översiktlig form refereras viktigare *prejudikatal* m. m. ur Sveriges administrativa praxis. *På grund af därom från öfverliga håll framställt begäran kommer tidskriften dessutom att meddela kortare översättningar och öfversättningar af nyutkommen statsvetenskaplig litteratur, hufvudsakligen svensk men vid förekommande tillfälle afven norsk och dansk.*

Tidskriften vill för öfrigt utan att sluta sig till någon parti och utan att göra sig solidansk med de åsikter som i dess spalter kunna komma till uttryck söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet, och härutinnan vägar den och hoppas på framgång, då från olika håll bidrag utlofvats eller eljest för framtiden ställts i utsikt af vårt lands mest framstående författare på statsvetenskapernas område.

Tidskriften kommer att redigeras af undertecknad med biftråde af Docenten S. WALLENGREN sasom redaktionsskriverare. Därjämte hoppas redaktionen sasom hithills kunna parakna medverkan till prejudikatafdelningen af kammarradet dr. G. THURIN. Litteraturafdelningen kommer att redigeras af Fil. Lic. E. HJELTAVIST.

Tidskriften utkommer i 5 häften om året omfattande minst 20 ark. Prenumerationspriset blir sasom hithills 6 kr. för år. Fösta häften säljas i mån af tillgång till ett pris af c:a 50 ore pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund.

Eftertryck utan angifvande af källan förbjödes.

Lund, i december 1906.

P. Fahlbeck.

Innehåll

Pontus Fahlbeck, Nagra lardomar af de finska valen.

A. G. Högbom, Inlandsbanan.

Hjalmar Haralds, Korfaffningsrevision.

En befolkningsstatistisk fråga: dödligheten i 1808—1809 års lögr. Ett genmäle och ett svar.

Birger Gezellus, Filohistorien om Vantlagutskotts tillkomst i Strödda meddelanden.

Några lärdomar af de finska valen.

Ett ord för dagen

af

Professor Pontus Fahlbeck.

Det proportionella valsättets tillämpning utanför våra husknutar manar till aktgifvande på hvarjehanda lärdomar, som däraf stå att hämta för oss, som alltjämt tvista för och mot nämnda valsätt.

När detta skrives, beräknas den nya landtdagen komma att bestå utaf:

Socialdemokrater	81
Gammalfennomaner	58
Ungfinnar	26
Svenskar	24
Agrarer	9
Kristliga arbetare	2

Summa 200

Denna första frukt af den med så stort jubel hälsade representationsreformen i vårt östra grannland har säkerligen öfverraskat icke blott utanför stående utan äfven dess egna förespråkare. Den förtjänar ock i mer än ett afseende att uppmärksammas af enhver, som med vaken blick följer folkens lif i nutiden. Särskildt mana de oss till eftertanke vid vår strid om valsättet.

Den i detta afseende viktigaste lärdom, de finska valen gifva, är att de mindre partierna i landtdagen bli företrädde ungefärligen

efter sitt tal i folket. Hade majoritetsval varit rådande, så skulle enligt all hittills gjord erfarenhet majoritetspartierna ha vunnit långt flera platser, än som svarat mot deras antal¹⁾, med den följd att de konstitutionellt sinnade minoriteterna, ungfinnarne och framför allt de svensktalande, i landtdagen blifvit vida färre än de nu bli. Hvilken orättvisa och hvilken förlust för landet, detta inneburit, torde ej behöfva utläggas. Det är illa nog, att isynnerhet det svenska partiet reducerats till en så ringa skara i landets representation. Detta visar bättre än allt annat enkammar-systemets våda. De högre kulturbärande elementen äro i hvarje folk en liten minoritet och i detta fallet en minoritet af en minoritet. Att inrymma dem plats blott efter deras antal är för ett folk att beröfva sig själf den mäktigaste häfstängen för framåtskridande.

Den nästa lärdom de finska valen innehålla, är att proportionalvals-systemet — ehuru i den finska formen vida besvärligare än enligt den nu föreslagna svenska metoden — icke erbjuder menige man, män och kvinnor, några märkbara svårigheter. Antalet kasserade valsedlar utgör endast en bråkdel af en procent, mindre således än hvad som kan förekomma vid ett vanligt majoritetsval.

Proportionalvalens förmenta »krånglighet» är en hufvudinvändning emot desamma på vissa håll i vårt land. Dock må genast till arbetarnes och socialisternas heder sägas, att de aldrig — såvidt jag vet — använt detta tarfliga skäl emot nämnda valsätt. Det har varit förbehållet socknemännen i en och annan mörk valkrets och — de liberale. För en hvar, som har ögon att se, innebär det finska valet en förkrossande vederläggning af detta skäl.

En tredje lärdom med adress till herrar politici i högre matematik är, att valsvek och dekapitering och orimliga fall — ehuru enligt den finska metoden ingalunda mindre möjliga än efter den föreslagna svenska — alldeles icke afhörts. Ungfinnarne klaga visserligen öfver, att de ej fått så många representanter,

¹⁾ Enligt en af märket G. v. W. i Nya Pressen synlig uppgift skulle socialdemokraterna med majoritetsval i enmanskretsar ha hemfört ej mindre än 160 mandat. Detta är otvifvelaktigt för högt beräknadt, men säkert hade absolut majoritet vunnits.

som de borde ha. Men de erkänna, att det varit deras eget fel, i det att de delat sig på skilda valförbund, ungfinnarnes, agrarernas och de kristliges m. fl:s. De yttersta matematiska möjligheterna ha för det verkliga lifvet icke större betydelse, än om de aldrig funnes.

En annan äfvenledes för teoretiserande passande lärdom är, att det proportionella valsystemet ingalunda verkar försoffande och därigenom skadligt på folkets politiska intresse. Säkerligen har aldrig ett majoritetsval lockat så många till valurnorna, som detta finska val. På sina ställen ha ända till 95 % af de röstberättigande deltagit däri — ett rekord utan like.

Det är också endast en missuppfattning af såväl valtekniken som det psykologiska momentet med hänsyn till utgången, som kunnat föranleda en dylik vanföreställning. Det fordras äfven vid proportionella val ett stort arbete, nämligen för att få de likgiltige upp och fram till urnorna, d. v. s. just ett politiskt väckelsearbete. Men i detta fall kan man räkna på verkliga resultat af ett dylikt väckelsearbete ibland minoriteterna, ty de veta att det tjänar något till att omaka sig och ge sin röst, hvad som ofta icke är fallet under majoritetsvalens regim. Det förhåller sig därför rakt motsatt, mot hvad dessa kammarlärde förkunna: majoritetsvalen döda det politiska intresset hos stora grupper af folket, medan proportionalvalen hålla det vaket hos alla.

Slutligen böra såsom lärdomar vid sidan om de nu anförda beaktas jämväl några andra.

Finland är ett jordbrukande land i vida högre grad än Sverige. Af dess samtliga innevånare bo blott 13,2 % i städerna och 86,8 % å landet. Och industrien är som bekant mycket litet utvecklad. Men ändock har socialismens tidssjuka där nått en sådan framfart. Det bevisar, att denna ingalunda är bunden till den nya industrialismen utan lika väl triffes i landbrukets urgamla jordmån. Detta må väl beaktas af alla dem i vårt land, som förmena, att våra torpare och landtarbetare icke skola falla offer för densamma. Det är endast oförmåga att kunna sätta sig in uti deras tankevärld att så tro.

Socialismen innehåller för dem en framtidsmusik, hvars toner de ha svårt att motstå. Ty den talar blott om, huru skönt

allt skall bli, när *fördelningen* af arbetets frukter blir en annan. Och de kunna ej förstå, att ekonomiens första och svåraste problem är icke fördelningen utan *tillverkningen, produktionen*. Men huru denna skall ordnas så, att den ger möjlighet till fördelningsdrömmens förverkligande eller enslika stor afkastning som nu, därom tiger socialismen visligen. Ty de obestämda fraser, hvarmed den frågan affärdas, utgöra intet svar därå. Och det är för mycket begärddt, att småfolket skall kunna själfvt förstå orsaken till dess tystnad härutinnan. Därför må man vakta sig för den inbillningen, att ej socialismen skall vinna troende i mängd bland Sveriges jordbruksarbetare lika väl som hos Finlands. Det vore snarare ett psykologiskt under, om den ej så gjorde.

Kvinnornas eröfring utaf socialismen torde emellertid utgöra en ännu större öfverraskning för mången, som lefvat sig in i föreställningen om kvinnans konservativt anlagda natur. Finlands kvinnor ha fullt ut lika mycket och troligen mera än männen röstat med det socialdemokratiska partiet. Men förklaringen är att söka just i samma kvinnliga natur. Kvinnan är konservativ, så länge hon lefver och verkar endast uti hemmet och det privata lifvets stilla förhållanden. Men när hon lämnat dessa för att egna sig åt det offentliga och dess strider, så är det ofta också slut med den konservatismen, hvilken är mera en vanans än reflexionens konservatism. Mera lättörda än männen falla kvinnorna lättare än de i armarne på hvilken som helst stor tidsrörelse. Heter denna som nu socialismen, så bli de socialister. Heter den något annat, så bli de det. Äfven här ligger förklaringen alltså i rent psykologiska förhållanden. Men ett mento är detta fenomen lika fullt.

Till sist kan ock anmärkas, att den nya landtdagen synes i kvalitativt afseende lämna mycket öfrigt att önska. Det anses blifva omöjligt att besätta utskotten med arbetsdugligt folk. Men annat är knappt att vänta af den allmänna rösträtten, när den öfverlämnas alldeles åt sig själf och ej såsom i andra länder, där den införts, mer eller mindre ledes ofvanifrån.

Inlandsbanan. 1)

Af

Professor A. G. Högbom.

Tanken att lägga en västlig längdbana genom Sverige och på detta sätt förbinda de norrbottniska malmfälten med en hamn vid vår västkust är det största järnbaneprojekt, som framkommit i vårt land, ända sedan grundlinierna till södra och mellersta Sveriges stambanesystem för 50 år tillbaka uppdrogos. Med sina 14—1500 km. skulle denna bana representera mera än en tredjedel af våra nuvarande statsbanors sammanlagda längd. Ehuru denna plan är endast några år gammal, har den så slagit rot i den allmänna opinionen, att frågan nu näppeligen längre är, huruvida en sådan bana skall byggas, utan det blott gäller att välja emellan de många alternativ, som bygdeintressen och andra mer eller mindre privata intressen framkallat. Det är en ganska märklig företeelse denna för ett så vidt utseende företag så hastigt uppkomna opinion, och det skulle vara en rätt lockande uppgift att söka utreda alla de härvid verksamma faktorerna.

Här må emellertid, med förbigående af de mera dolda krafter, som kunna ha spelat in, endast några af de mera nära till hands liggande och mera uppenbara anföras.

1) Följande uppsats återger i hufvudsak ett föredrag, som förf. i början af mars höll inför Geografiska föreningen i Upsala öfver detta ämne. Den del af föredraget, som redogjorde för banans sträckningar enligt olika alternativ, har här utelämnats, då andra redan i tryck synliga redogörelser härför torde vara i sina hufvuddrag allmänt kända.

Redan om man betraktar en karta öfver vårt lands järnvägskommunikationer, får man ett starkt intryck af dessas olikformiga fördelning. Medan östra och södra delarna af Sverige äro formligen öfverdragna af ett nät med järnvägar, ser man endast en och annan linie sträcka sig in åt och genom de västra delarna. Det område i Norrland, som inneslutes af riksgränsen, de båda mellanriksbanorna och norra stambanorna, har, ehuru det i storlek öfverträffar hela Götaland, icke en enda järnvägslinie. Redan detta skäligen enkla geografiska förhållande är egnadt att suggerera allmänhetens opinion för en sådan västlig längdbana. Den skulle ge åt hela vårt järnvägsnät på kommunikationskartan ett så att säga fördelaktigare utseende och utseendet af ett i sina grunddrag afslutadt helt. Detta åskådningssätt uppbäres dessutom af en allt för gängse föreställning, att hvad man kallar tidsenliga kommunikationer — och därmed menar man i första rummet järnvägar — under alla förhållanden skola innebära en fördel för en trakts näringslif och kultur. Huru ser man ej i pressen och i mötesresolutioner ända ifrån Uddevalla till Jokkmokk välsignelserna af den eftersträfvade inlandsbanan utmålade i de mest lockande färger, medan mest alla de svårigheter, hvarunder vår västliga gränsbefolkning lever, skyllas på saknaden af järnvägar?

Inlandsbanan skulle motverka emigrationen, den skulle öppna stora vidder obrukade marker för jordbruket och befordra detta genom ökade afsättningsmöjligheter. Den skulle sammaledes öppna nu svåråtkomliga skogar för industrien och möjliggöra en rationell skogsvård. Vid de många vattenfallen skulle industriorter uppväxa, och malmfyndigheter af de mest skilda slag ända från Dalsland upp till Kvikkjökk skulle afge sina slumrande miljoner. Västkustens fiskerier skulle få ökade afsättningsmöjligheter norrut och de norrbottniska järnmalmerna skulle, åtminstone till afsevärd del, komma att utfraktas genom denna bana från västkustens isfria hamnar, hvarjämte man äfven tänker sig såsom ett framtidsperspektiv stora förädlingsverk för samma malmer vid vår västkust. Vidare kommer såsom ett argument af mera ideel natur, ett argument som efter unionsupplösningen och på grund af den tydligen djupt rotade mistämning mot Norge, som därmed följde,

tynger starkt i vågskålen, nämligen nödvändigheten att knyta vår gränsbefolkning närmare till moderlandet genom att leda dess ekonomiska förbindelser från vår västra granne. Slutligen har samma förändring i vårt politiska läge gifvit åt den ifrågasatta banan, enkannerligen åt dess norra hälft, en från militärt håll starkt vitsordad strategisk betydelse. Detta är väl icke allt, men torde dock vara det väsentliga af hvad som plägar anföras såsom motiv för inlandsbanan. Vare det nu långt ifrån att jag skulle bestrida, att åtskilligt beaktansvärdt kan finnas däruti. Vore det så, att en dylik bana kunde åstadkommas för ekonomiska uppoffringar, som stode i rimlig proportion till de med någon större sannolikhet förmodliga fördelarna, såväl de mera materiella som de mera ideella, så skulle ju allt vara som sig bör. Men det är dock detta, som först måste pröfvas. Några sådana kalkyler, som kunna läggas till grund för en beräkning af företagets ekonomiska bärighet, kunna emellertid näppeligen sägas ha förekommit i denna frågas behandling. Mången anser t. o. m. ett sådant afvägande af debet och kredit vittna om bristande nationalekonomiska vyer. Det är icke fråga om, säger man, att en sådan bana skall bära sig, betraktad såsom ekonomiskt företag. Det är i de indirekta verkningarna på landets uppodling och de materiella resursernas utnyttjande, i befolkningens ökade förvärfsmöjligheter m. m. sådant, som förslaget berättigande ligger. Alldeles riktigt — till en viss grad. Det ledsamma är blott, att när en bana väl är färdig, man brukar få se så litet af dessa principers tillämpning i våra frakttaxor. Vill man i någon större utsträckning lämpa vår järnvägsdrift efter dessa principer, så erbjuda många af våra redan existerande järnvägar och många varuslag tillfällen nog till experiment. Medgifves emellertid, att det ifrågavarande järnvägsprojektet icke bör i främsta rummet bedömas efter banans direkta afkastning, torde det å andra sidan få anses såsom berättigadt, att låta äfven denna synpunkt komma under öfvervägande. Då det gäller ett företag, som går löst på enligt framlagda kostnadsberäkningar inemot 150 millioner kronor, och som — om man får döma af erfarenheter från föregående järnvägsbyggnader och för dem gjorda beräkningar — därutöfver torde kräfva ännu något 50:tal millioner, innan det blifvit fullbordadt, då synes det

verkligen vara bra nog lättsinnigt att icke ta någon vidare hänsyn till dess räntabilitet. Det kan ju vara möjligt, att om förhoppningarna om banans verkningar på det ekonomiska lifvet i de landsdelar, som af densamma beröras, något så när skulle besanna sig, den kunde komma att visa lika goda driftförhållanden som t. ex. vår norra stambana, hvilken dock för hela sträckan Bräcke—Boden ger ett deficit af 1,2 %. Om man emellertid betänker, att denna sista stora trafikled utan konkurrensbanor går genom eller i alla händelser nära intill Norrlands folkrikaste hälte och ensam under stor del af året förmedlar förbindelserna söderut för ett stort antal städer och industriorter af olika slag, men icke desto mindre går med förlust, så måste man väl föreställa sig, att det vill mycket till för att inlandsbanan skall bära sig, som till de två norra tredjedelarna af sin längd går genom obygder, hvilkas hela befolkning, äfven om man räknar en rundligt tilltagen zon på ömse sidor om banan, blott blir några tiotusental människor. Att en sådan bana, åtminstone till en början och till dess de väntade verkningarna börja visa sig i afseende på uppodling, industri o. s. v., skall åsamka staten årliga kostnader på millioner kronor, torde vara uppenbart för hvar och en som nyktert ser på frågan.

För att binda ett så stort kapital, som här är frågan om — säkert ett par hundra millioner kronor, innan allt är färdigt — och låta det ligga räntelöst eller så godt som räntelöst en tid framåt, måste man tydligtvis ha en stark tro på företagets indirekta betydelse för landets ekonomiska utveckling. Men det är icke nog såsom motiv för banbyggandet med en än så stark tro, då den, såsom hos den stora allmänheten och äfven i nästan hela vår press är fallet, grundar sig helt och hållet på vaga talesätt om »stora utvecklingsmöjligheter», »slumrande millioner», »försvarets kraf» m. m. Det måste väl anses vara i sin ordning och i alla händelser vara tillåtligt att söka något närmare pröfva, i hvad mån det kan ligga någon reell innebörd bakom de stora orden. Då jag nu går till att i all korthet framställa några anmärkningar i detta afseende, bör jag kanske, för att inte redan i början stämma förslaget entusiastiska anhängare allt för ovilligt, förutskicka, att jag visserligen tror på nyttan och nödvändigbeten

att i framtiden knyta de med kommunikationer sämst utrustade västliga delarna af vårt vidsträckta land närmare till det öfriga landets järnvägar och andra kommunikationsleder, men att jag ställer mig betänksam mot att nu nedlägga stora lånta kapital på en längdbana af detta slag, emedan dess tid ännu icke synes mig vara kommen, och emedan kanske om ett eller annat årtionde förhållandena kunna peka på andra riktningar eller andra möjligheter, som mera skulle befördra landets bästa. Vid ett försök att bilda sig en på faktiska förhållanden och nyktra sannolikheter grundad uppfattning af inlandsbanans verkningar kan det vara fördelaktigt att taga i betraktande de olika näringarna och naturresurserna hvar för sig. Början må då egnas åt jordbruket och banans inflytande på det.

Jordbruket arbetar, såsom känt är, under betryckta förhållanden inom de landsdelar, som skulle genomskäras af banan. Ehuru man allmänt torde erkänna, att klimat och jordmåner i stort sedt ställa sig sämre där än i de sydligare och västligare delarne af vårt land, menar man dock, att det framför allt är bristande kommunikationer och afsättningsmöjligheter, som utgöra ett väsentligt hinder för dess utveckling. Får man blott järnvägen dit, då ställes det från dessa håll i utsikt, att de stora obrukade vidderna, särskildt de stora myrarna, skola komma under kultur, och dit skulle då mången vända sig, som nu emigrerar. Huru svaga grunder en sådan opinion äger framgår tydligt, om man jämför dessa trakter med de närmast liggande, i afseende på kommunikationer bättre lottade jordbruksbygder. Ehuru äfven där på otaliga ställen finnas odlingsmarker, som mer än väl tåla jämförelsen med de västligare obygdernas, så ser man emellertid icke mycket af nyodling; tvärtom finner man, att det allmänt råder brist på folk att sköta det redan befintliga jordbruket; man ser jordbruksarbetaren och äfven hemmansägarna dra sig åt städerna och industriorterna eller till Amerika, så att befolknings-siffran i våra flesta jordbruksbygder är stationär eller går tillbaka.

Det kan, tvärt mot hvad man förespeglar sig, snarast anses såsom sannolikt, att i regel det redan existerande jordbruket i dessa sämre lottade västliga delarna af vårt land kommer att i

flera afseenden utsättas för ett mera kännbart tryck genom lättade kommunikationer, och detta desto mera, ju mera isolerad trakten förut varit; ty jordbruket kommer då att lida af konkurrensen med andra, af naturen mera gynnade jordbrukstrakter. Detta är en företeelse som är så allmän öfverallt på jorden och för öfrigt så naturlig, att den icke i detta fall kan affärdas såsom en blott »vetenskaplig» konstruktion. Om på ett eller annat välbeläget ställe, vid ett eventuellt uppväxande stations- eller industrisamhälle, jordbruk uppkommer eller utvecklas, så är det enstaka undantag, som ej upphäfva regeln. Man kan ju för öfrigt vid våra redan existerande banor, som löpa genom med de ifrågavarande något så när liknande trakter (t. ex. banan Bräcke—Boden, banorna väster om Siljan), ha tillfälle iakttaga, att de icke framkallat någon utvidgning af jordbruket. Man skulle närmast vänta, att foderodlingen, som anses erbjuda i dessa trakter så mycket mindre vanskligheter än sädesodlingen, skulle ha vunnit på de lättade förbindelserna. Det kan så tillvida ju sägas äga sin riktighet, som den lättare tillförseln af säd och mjöl föranledt någon omläggning af jordbruket i denna riktning; men man ser icke mycket af nyodling, åtminstone icke mera än i mera på sidan liggande trakter. Däremot ser man icke sällan godstågen föra foder från södra delarna af vårt land uppåt Norrland och västra Dalarne. Det synes däraf, som om dessa landsdelar icke skulle ens beträffande hö kunna i sina egna trakter konkurrera med mellersta och södra Sverige, sedan kommunikationerna vidgat dettas afsättningsområden dit. Man torde därför kunna antaga, att i stort sedt produktionskostnaderna för jordbruket ställa sig på grund af jordmåner, klimat och lägre arbetspriser så mycket billigare för de egentliga jordbruksbygderna i södra och östra delarna af vårt land, att uppe i skogsbygderna en konkurrens blir för dem möjlig trots den tillkommande järnvägsfrakten.

Det är endast för en jämförelsevis kort sträcka, som inlandsbanan skulle komma att dragas genom trakter mera egnade för jordbruk, nämligen Storsjön—Ström i Jämtland, men om man studerar jordbrukets nuvarande ställning inom de delar af det jämtländska silurområdet, som redan i 25 år varit i åtnjutande

af järnvägsförbindelser, så ställa sig utsikterna för ett uppsving i jordbruket icke ens längs denna sträcka synnerligen lofvande.

Man kan emot denna mindre optimistiska syn på jordbruksmöjligheterna i dessa trakter och de västliga delarna af västra Sverige öfverhufvudtaget göra gällande, att de höga arbetspriser, som skogsbruket under de senaste årtiondena framkallat, småningom skolla sjunka till för våra förhållanden mera normala nivåer, och att därmed ett af de väsentligaste hindren för uppodling skola undanrödjas. Detta synes visserligen icke alldeles oantagligt. Äfven kan det vara sannolikt, att i samma mån som tillgången på nytt land i Amerika reduceras och man där blir tvungen att öfverge de hänsynslösa, jorden utsugande bruknings-sätt, som hittills varit allmänt gängse, bättre tider skola randas för jordbruket i vårt land. Men äfven om man räknar med dessa framtidsmöjligheter, lära nog det inre Sveriges moränmarker och myrar blifva efterfrågade först i sista hand och sedan odlingsmöjligheterna i öfrigt blifvit utnyttjade.

Man har, utom merendels sämre jordmånsförhållanden, äfven sämre klimat att kämpa med i de delar af vårt land, som skulle skäras af inlandsbanan. Att de myrutdikningar, på hvilka man allmänt hänvisar såsom botemedel mot klimatets största olägenhet, frostländigheten, icke äro något att bygga på i detta hänseende, torde få anses såsom vetenskapligt bevisadt.¹⁾

Af hvad ofvan i korthet anförts om jordbruket synes det vara åtminstone ganska tvifvelaktigt, huruvida den ifrågasatta västliga inlandsbanan skulle kunna verka befordrande på dessa traktors uppodling, locka till sig eller ens förmå kvarhålla där lefvande jordbrukare, som under nuvarande förhållanden arbeta med så stora svårigheter. Att dessa svårigheter till följd af konkurrensen utifrån i vissa afseenden skola ökas och leda till en återgång i redan existerande jordbruk, när järnvägen kommer

¹⁾ Då man från agronomiskt håll velat göra gällande, att denna uppfattning, som jag vid andra tillfällen gifvit uttryck åt, skulle vara alldeles felaktig och ogrundad, så kan jag här erinra om att ett nyligen afgifvet officiellt sakkunnigeyttrande (af Hrr ARRHENIUS, EKHOLM, HAMBERG, HILDEBRANDSSON och HÖGBOM) enhälligt och på anförda skäl förklarar, »att någon i praktiskt hänseende afsevärd minskning af frostländigheten i allmänhet icke kan vinnas genom myrutdikningar».

till, torde man komma att åtminstone i de sämre trakterna få kännbart erfara.

Skogsbruket och *skogsvården* skulle utan tvifvel kunna draga mycket större fördelar af banan än jordbruket. Ty stora områden mellan våra elfdalar skulle därigenom öppnas eller blifva mera tillgängliga för trävaruindustrien, och skogsprodukter, som nu i stor skala förfaras, skulle kunna komma trämasseindustrien till godo eller blifva använda till kolning. Om det funnes någon garanti för att dessa industrier här ställdes i en verklig skogsvårds tjänst, så vore därmed mycket vunnet. Men man har i allmänhet icke sett mycket åtgjort i denna riktning vid redan trafikerade banor, som dragits genom vårt lands skogsregion. Trämassefabrikerna torde i dessa trakter framdeles, som de ha i regel gjort hittills, komma att i första hand grunda sin produktion på växtlig skog, där icke gällande skogslagar, såsom i Lappmarken, däremot lägga väsentliga hinder. Om denna industri skulle ställa sig i skogsvårdens tjänst och basera sin produktion på skadad och oväxtlig skog, hvilket faktiskt visat sig kunna realiseras vid en och annan redan existerande fabrik vid Ångermanlands och Vesterbottens kust, så har den ännu för lång tid framåt material och arbetsfält nog i de genom redan förefintliga banor eller flottleder åtkomliga skogarna. Medan ännu trämasseindustrien endast undantagsvis och af de mest omtänksamme och framsynte skogsägarna drifves i samband med skogsvård, har man knappt att vänta sig några för våra framtida skogstillgångar gynnsamma verkningar af den trämasseindustri, som skulle uppkomma vid inlandsbanan.

Kolning i större skala i de från afsättningsområdena mera aflägsna skogstrakterna torde icke under närmaste tiden vara att vänta. Man kan sluta detta däraf, att t. o. m. omedelbart intill de redan existerande och för afsättning jämförelsevis väl belägna banorna, t. ex. i Västerdalarne, kolningsvirke i kolossala mängder finnes, som ännu ej tagits i anspråk. Så kan man se, huru vid den dock ej alldeles nya banan Brintbodarne—Malung, torrträd i hundratusental få stå orörda alldeles inom synhåll från järnvägen. När man icke ens där vårdar sig om skogen så mycket, att den rensas från all denna döda skog, huru vill man då inbilla sig, att

kolning invid sämre liggande sträckor af inlandsbanan skulle göras med hänsyn till skogsvården?

När den tid kommer, då skogsbruket verkligen drifves med ögonmärke att höja skogsmarkernas produktivitet, då, men först då, skulle en inlandsbana medföra de gynnsamma verkningar för landet, som man nu förespeglar sig af densammas dragande genom dessa skogsbygder.

Vattenkraften och dess tillgodogörande för industrin lofvar man sig också mycket af, om banan kommer till stånd. Sannolikt skulle väl en och annan trämassefabrik eller annan industriell anläggning växa upp på därför gynnsamma platser. Men man gör sig nog alldeles öfverdrifna förväntningar, om man tror, att de vid banan belägna vattenfallen skulle blifva i någon större måttstock utnyttjade inom de närmaste årtiondena. Vid redan existerande banor finnas på flerfaldiga gynnsamt belägna ställen väldiga kraftkällor af detta slag, som ännu ligga obegagnade, t. ex. i Dalälften bortåt hundratusen hästkrafter, mestadels i järnvägarnas närhet, i Indalsälften inom några kilometer till ett par mil från stambanan minst 70,000 hästkrafter, nära nog lika mycket vid Ångermånälften omedelbart invid banan mellan Helgum och Sollefteå, i Umeälften, Skellefteälften m. fl. äfvenledes nära järnväggiggande fall på tiotusentals hästkrafter o. s. v. Det kan därför ur denna synpunkt ej vara någon trängande brådska att komma åt de fall, som ligga inom inlandsbanans rayon.

Bergsbruket och dess uppblomstring gör sig mången stora förväntningar om, när blott banan blir byggd. Härvid torde man emellertid mera än ifråga om de andra näringarna vara fången i illusioner. Det är väl knappast någon enda malmfyndighet i de af banan berörda trakterna, som efter hvad hittills är om den känt, kan antagas komma att ge upphof till någon varaktig och lönande drift i sådan skala, att den kan komma att spela nämnvärd roll för trafiken eller eljest. Ännu mindre kan detta förmodas om stenindustrin, hvarom äfven ordats i en del bygderesolutioner. Det skulle då vara den stora transporten från Norrbotten till Västkusten, som återstår. Det är emellertid tydligt, att en sådan icke har några utsikter för sig, med mindre fraktsatsen blir högst en liten bråkdelen af nu gällande lägsta frakttaxa för malm. Redan

den ringa afgiften af ungefär ett halft öre pr tonkilometer skulle emellertid göra en höjning af väl 7 kronor pr ton i malmens pris, innan den komme fram till Västkusten; och denna höjning lär väl icke kunna uppvägas af den förkortade sjövägen och minskade sjöfrakten, då hela sjöfrakten från de nuvarande exporthamnarna ej går upp till denna siffra. Och för banan blir det en mycket dålig affär att drifvas med en sådan taxa. Att på denna väg göra sig mindre beroende af Ofotenleden torde därför icke kunna realiseras. Om det öfverhufvud låter sig göra att för väsentligt nedsatta frakttaxor föra våra norrbottniska malmer järnvägsledes, så skulle väl en del af vår exportmalm kunna föras t. ex. till Örnsköldsvik, som är afsevärdt längre isfritt än Luleå, och Norrbottensmalmerna äfven gå till mellersta Sveriges bergslag efter vår redan byggda norra stambana. Och man kunde ju då äfven diskutera den CASSELSKA idén om en centralbana och genomgående tåg ända till de tyska järnindustriakterna. Det lider väl icke något tvifvel, att denna af HJ. CASSEL förordade mera centralt efter halföns längdaxel gående hufvudbana är mera storstiladt tänkt än den västliga inlandsbanan, och att den för ett framtida storindustriellt Sverige skulle blifva af större betydelse än denna senare.

Folkmängd och *emigration* skulle enligt hvad man förespeglar sig i hög grad påverkas af inlandsbanan, som skulle befordra folkökningen och hämma emigrationen. Att man äfven härvid hemfaller åt illusioner, som skola vederläggas af verkligheten, ådagalägges tillräckligt tydligt, om man studerar järnvägarnas inflytande hittills i analoga trakter. Det visar sig då, att om man bortser från vissa mera begränsade områden och uppväxande stationssamhällen, järnvägarna snarast verkat i motsatt riktning och ledt till en affolkning. I de fall då en folkökning ägt rum, såsom i Norrlands skogsregion, har den väsentligen haft sin grund i trävaruindustrin, som endast i ringa grad stått i beroende af järnvägskommunikationer, i det att dess fraktvägar varit vatten dragen. De vid den jämtländska tvärbanan anlagda sågverken och pappersfabrikerna ha visserligen varit mera bundna vid järnvägstransporter; men om man ser på arten af dessa verks skogsbruk, skall man knappast vänta sig någon stadigblifvande folkökning i de trakter, dit de blifvit förlagda. Sedan de skattat

skogarna inom den åtkomliga rayonen, inträder tillbakagång, såsom redan flerstädes kan skönjas. Och så torde nog blifva fallet också vid inlandsbanan. Det skulle mestadels blifva temporära verk och skogsköfling.

Det är för öfrigt tydligt, att banan, endast om den kunde leda till den industriella utveckling och den utvidgning af jordbruket, som med den afses, kan framkalla en verklig folkökning och kompensera emigrationen; men om så litet är att vänta i afseende på näringslivets befordran, som i det föregående blifvit gjordt sannolikt, så torde äfven folkökningen uteblifva. Såsom sådan får man icke räkna den omflyttning en dylik bana kunde leda till och de därmed uppkommande stationssambällena. Då banan skulle förorsaka en genomgripande omläggning i befolkningens hittills varande förbindelser, som ifrån att ha riktats efter elfdadalarna, nu skulle komma att i många fall öfvertvåra dem, så är det uppenbart, att banan flerstädes skulle ge upphof till stationssambällena. Handlande och handtverkare skulle förflytta sin verksamhet till stationernas närhet och så bilda dessa för våra obygdslinor karaktäristiska ödemarkssambällena: men detta är icke en verklig folkökning för landsdelen i stort sedt, utan väsentligen en omflyttning, som ofta är mera påtvingad af förhållandena än den är eftersträfvansvärd. Typiska exempel på denna företeelse erbjuder den norra delen af norra stambanan. Kuststäderna, som förut haft handelsförbindelser hvar och en inom sitt flodområde, blefvo när stambanan drog ett streck däröfver och afskar öfre delarne, tvungen att flytta upp med sina affärer och lägga filialer, där banan korsade deras gamla förbindelseleder; på sådant sätt blef det visserligen en folkökning här och hvar invid den nya banan, men ganska snart inträdde åter tämligen stationära förhållanden, och det hela reducerar sig sålunda väsentligen till en rubbning i folkfördelningen eller en omflyttning af ingen eller ringa betydelse för landets folkstock i det hela. Ju västligare och närmare norska gränsen banan lägges, desto mindre värde får en dylik omflyttning, och den kan i många fall tänkas blifva öfvervägande till nackdel. I stort och rent geografiskt sedt måste det anses såsom en absurditet att draga en bana så, att den korsar själfva källområdena till de flodsystem, längs hvilka bebyggelsen

och trafiklederna af ålder blifvit lagda. Om man lyckas suga befolkningen och trafiken upp till en sådan bana, hvad är därmed vunnet?

Det är inte gärna, som jag framlägger detta stick i stäf med vår präktiga gränsbefolknings önskingar och förhoppningar gående betraktelsesätt; men då dessa, såsom jag i det föregående utvecklade, hvilade till det mesta på illusioner och fantastiska beräkningar, så synes det mig vara en plikt både mot dem och landet i sin helhet att utan omsvep säga sin mening. Skulle den vid en mera ingående pröfning visas vara oriktig, så är ingen olycka skedd. Har banan den bärkraft man velat ge densamma, så lär väl icke planen störtas af dessa utan all officiell auktoritet gjorda anmärkningar.

De ekonomiska förbindelserna med Norge ha också kommit på tal i samband med inlandsbanan, och det synes icke osannolikt, att denna tilltalade den allmänna opinionen så mycket som den gjort till god del just därför, att den förmodats i detta hänseende få en nationell betydelse. Man har också just från denna synpunkt känt sig tilltalad af de västligaste alternativen. Nu bör sägas för det första, att om de andra motiven för banan till stor del äro chimärer, företaget icke ur nu vidrörda synpunkt kan ha tillräckliga skäl för sig. Det är icke klokt att under inflytande af den misstämning och den misstro till Norge, som år 1905 lämnat efter sig på denna sidan af gränsen, för långa tider framåt söka hämma den ekonomiska samfärdselns naturliga utveckling länderna emellan. Icke kan det vara meningen, att den svenska gränsbanan, om norska banor (exempelvis den till Trysil påtänkta) skulle komma blott på ett par miles afstånd från den förra, skulle förblifva alldeles afstängd från anslutning till Norge. Men om också en sådan tanke för närvarande har anhängare, är det någon sannolikhet, att trafiken från inlandsbanan kan hindras att delvis ledas in i Norge, där denna skär de redan förefintliga mellanriksbanorna? Troligast synes, att t. ex. de närmast intill jämtländska tvärbanan liggande sträckorna af inlandsbanan, skola frakta sin trämassa och andra trävaror åt Trondhjem, såsom redan sker ifrån de vid tvärbanan liggande verken. Om det västligaste alternativet, väster om Storsjön, komme till utförande, skulle

denna trafik så mycket mera och lättare komma att taga denna väg. Att så också i någon mån kan komma att ske på inlandsbanans sydligare sträckning, om den kommer nära gränsen, är likaledes antagligt. Om man nu vill leda gränsbefolkningens förbindelser mera åt Sverige, så är det väl inte något tvivel om att detta sker både naturligare och effektivare genom en östligare hufvudbana, som finge upptaga trafiken på bibanor eller naturliga kommunikationsleder längs dalförena och dessas bygder.

Att en eller annan afsides gränstraktsbygd på detta sätt kan fortfarande i vissa afseenden blifva hänvisad i sina affärsförbindelser till närmaste norska bygd är ingen nationell olycka, och der blifva helt visst lika goda svenskar för det.

Af de motiv för inlandsbanan, som utöfver de redan afhandlade blifvit framförda, återstår det väl endast ett af någon betydelse: det är *det strategiska*. Härom skall jag icke säga mycket, då det är svårt för en icke fackman att därom bilda sig en grundad mening. En fråga torde dock kunna göras. Anse våra strategiska auktoriteter, att denna bana icke kommer att dra med sig i släptåg några ännu icke i kostnaderna upptagna befästningar, t. ex. vid sina båda ändpunkter, eller där den i Västerdalarna enligt de västliga alternativen kommer alldeles invid gränsen?

För öfrigt är väl det strategiska motivet det enda, som skulle ge banan ett verkligt *raison d'être*. Men det är då endast delen Storsjön—Gellivare, som därvid kan ha någon större och mera vital betydelse för vår försvarskraft. Det synes som om denna 600 km. långa bit till en början skulle vara oss nog.

Det blir i alla fall en kostnad på 70 millioner eller så omkring, om det icke blir mera. Om man börjar ifrån söder, som väl naturligast är, så får man då också i området Storsjön—Ström, som, om något, bör för jordbruket och kolonisation kunna ifrågakomma, ett experimentalfält för de verkningar på landets utveckling, hvarom inlandsbanans förfäktare drömma.

Det synes, som redan denna norra del af inlandsbanan skulle taga vårt lands ekonomiska resurser för en tid framåt nog i anspråk. Ett önskemål måste vara, att banan kan byggas utan anlitage af lån. Det är ju rimligt, att den vinst, staten kan göra sig på exploateringen af våra norrbottniska malmfält, i första

hand anslås för denna strategiska bana, som i första rummet syftar att bereda ökade möjligheter att försvara våra nordligaste landsändar.

Rörande de olika alternativen för denna norra del af banan må endast sägas, att då dennas ändamål är alldeles väsentligen strategiskt, endast de alternativ kunna ifrågakomma, som ur denna synpunkt och ur tekniskt-ekonomisk synpunkt ställa sig fördelaktigast, så att man icke af underordnade lokala intressen låter förleda sig till kompromisser och aflänkningar. Skulle denna bana sedan i en framtid få betydelse som transportled för våra norrbottniska malmer ned åt mellersta Sverige eller till västkusten, så torde den äfven för detta ändamål blifva mera användbar, om den bygges efter här förordade principer än om dess läggning skall dirigeras af orsintressena.

Några ord må också sägas om de framtida riktlinierna för fullbordandet af inlandsbanans södra del, söderut från Storsjön. Att den redan påbörjade, Orsa—Svegbanan bör få en naturlig fortsättning norrut till Storsjöns sydända och till den jämtländska tvärbanan synes uppenbart. Men något öfverhängande statsintresse kan detta icke vara, och därmed kan godt — hvad på staten vidkommer — anstå, till dess den norra delen nalkas sin fullbordan. Skulle en sådan bana ur mera lokala och ur skogsägarnes synpunkter te sig såsom synnerligen eftersträfvansvärd, kunde ju på ett eller annat sätt en statssubvention böra ifrågasättas för att möjliggöra realiserandet af denna sträcka. Detta så mycket hellre som denna bana äfven skulle komma att skära statens skogsdomäner (Hämra kronopark), där då staten finge praktiskt föregå med godt exempel i skogsvård. När också denna del blir färdig, och om vidare en blott några mil lång bana bygges mellan Vansbro—Uddeholm, så får man i själfva verket en inlandsbana ända från Gellivara till Göteborg, som visserligen icke får den västliga sträckning man nu mest ifrar för, men som ur flera synpunkter måste anses nog så god som den. Och därtill kommer fullbordandet af denna gena förbindelseväg mellan Norrbottens malmfält och vår västkust att kosta föga mer än hälften af hvad en helt och hållet ny bana däremellan skulle kosta staten i anläggning. Man

får så ett öfverskott, som med tiden och där så finnes behöfligt kan komma grenbanor till godo.

Slutligen bör såsom skäl mot ett allt för forceradt byggande af den stora inlandsbanan erinras om tvänne omständigheter, som äro af icke ringa betydelse.

Den ena är att man ännu icke kan säkert förutse, huru och i hvad mån det skall kunna realiseras att åstadkomma en järnindustri i stor skala i vårt land. Tekniken på detta område är för närvarande stadd i en lofvande utveckling, hvars bestående inflytande på vår järnindustri och dess utvecklingsmöjligheter dock ännu är vanskelig att bedöma. Under sådana förhållanden kan det vara skäl dröja med en bana, hvars betydelse kan i hög grad komma att bero af denna teknikens omgestaltning.

Den andra är frågan, i hvilken form och under hvilka förhållanden en elektrisk järnvägsdrift kan ifrågakomma. Äfven här gäller det, att tekniken ännu icke kommit till något resultat, som kan betraktas såsom en definitiv lösning af problemet. Kanske vet man redan inom några år mycket mera härom, och kanske ställer sig frågan om elektrisk drift då väsentligen annorlunda än nu, så att andra synpunkter än de nu mest bestämmande böra tas i betraktande vid banans byggande.

Ur dessa två synpunkter synes det vara motiveradt att icke allt för hastigt binda sig vid den nu så ifrigt eftersträfvade inlandsbanan. Då dennas betydelse därtill, såsom i det föregående framhållits, icke alls kan blifva så stor för landets ekonomiska och kulturella utveckling, som man allmänt föreställer sig, så blir olägenheten af ett dröjsmål för landet af ringa betydelse. Endast beträffande delen Storsjön—Gellivare kan, om den har för vårt försvar den vikt man från sakkunnigt håll vill göra gällande, ett uppskof medföra betänkligheter, för hvilka ofvan anförda skäl böra falla.

Författningsrevision.

Af

Fil. kand. Hjalmar Haralds.

»Svenskar, svenskar, låt oss samlas,
vi, som gått av dimmor skilda,
i det nya, i det gamlas
dagnings- eller kvällningsljus».

(»Sverige» af Ossian-Nilsson)

Ordet författningsrevision är i all sin torra prosa stort. Så stort, att man hittills, när det fördes fram första gången, icke ville tro på allvaret hos dem, som förde det på läpparne. Man hade rätt att vara betänksam. En författningsrevision gör ett folk icke till hvardags.

Men så bör man också besinna, att vår tid icke är som hvarje annan. Ett svärd har gått genom svenska folkets själ. De gamla tiderna äro förgångna med den sista spillra af stormaktspolitik, den som vår främmande härskare gaf oss i gengäfva för Sveriges tron, på en tid, då svenska folket tröttnat på att råda öfver sitt eget öde.

Framtiden, om Sverige skall få någon, måste gå in i samlings tecken.

Det har skett någonting sen i våras, då ropet på författningsrevision höjdes. Lindmanska regeringens rösträttsförslag har framlagts. Brister må detta förslag ha och sådana har man icke varit sen att förebita det. Men en sak gör det till en historisk händelse i helt annan mening än de kongl. rösträttspropositioner, i hvars rad det själfv fullbordar det halfva dussinet. Det innebär abdikationen af en samhällsklass icke såsom eftergift åt krafvet af mer

eller mindre rösträttslöse, varmt och ärligt öfvertygade om det rättvisa och nyttiga i, att makten förskjutes till *deras* förmån, utan såsom ett okrafdt *eget erbjudande* af ett offer i det allmänna samförståndets intresse.

Godsägarnes, storindustriens och kapitalmaktens dominerande makställning i kommun och landsting med ty åtföljande öfvermakt vid förstakammarvalen är frivilligt i *princip* uppgifven. Det *har* händt något. Författningsrevisionen är i antågande, höger, moderate och socialdemokrater ha sett honom. Skall vänstern ensam sluta ögonen till?

Vi tro icke, att så blir fallet, emedan det helt enkelt är omöjligt. I tillsättandet af ett storpolitiskt utskott i *stil* med 1901, 1905 och 1809 för frågans behandling har riksdagen öppet erkänt sig stå under trycket af en i eminent mening historisk situation. Vi tro ingen om, allra minst vederbörande själfve, att i denna handling se bara ett led i herrar Staaffs, Bergs och Bergströms »rehabilitering», hvartill ordinarie konstitutionsutskottet statsrättsligt ej ägnade sig. Vi tro det ej, ty de historiska händelserna äro starkare än människorna, tvingande dem att taga del *med eller mot* i det, som skall ske.

Det kan icke nekas, att högern genom sin visade offervillighet har en viss öfvervikt i den närvarande ställningen. Regeringens förslag står för denna gång — partimotionerna ha icke förmått och af sina upphofsmän knappast förväntats ändra faktum — som det, till hvilket skall tas ställning. Motståndet har blifvit inskränkt till negationen. Under sådana omständigheter ställer sig den allvarliga pröfning, som den gångna vänsterregeringens ledare i prisvärd känsla af sitt ansvar inför historien redan på förhand utlofvat, i förgrunden af det politiska intresset. Må det sägas först som sist: rösträttsutskottets tillkomst utesluter på förhand den möjligheten, att denna pröfning skulle inskränka sig till ett ensamt för sig praktiskt skäligen värdelöst svar på frågan, om *regeringens* förslag är antagligt eller ej. I händelse af ett nekande svar är det icke gifvet, att andra vägar utanför den linie, hvarpå 1907 års Kgl. proposition ligger, äro gångbara. *Förr* än svenska högern och de moderates sociala och politiska makställning genom storstrejken eller på annat sätt är bruten, är detta *icke* fallet.

Därför måste en undersökning, som eventuellt utmynnat i påvisandet af ofullkomligheter hos regeringsförslaget, omedelbart gå vidare till att besvara frågan, om den väg, högerregeringen slagit in på, öfverhufvud taget är gångbar, och, om frågan besvaras jakande, måste man gå den vägen. Mindre kan tiden icke begära af 1907 års utomordentliga konstitutionsutskott med dess ärorike föregångare af 1809 i tankarne. Och med detta mått kommer historien att mäta. På yttranden från ledande vänstermän, som vittna om, att man känner detta och inser, att det ingalunda inför svenska folket går an att behandla *fosterlandets* fråga efter synpunkten, att vänstern nu säger nej till högerns lösning, sedan förra året högern sagt nej till vänsterns, är det ingen brist. Och man behöfver icke i vänsterns regeringens linje motsatta partimotion se något mer än en välloflig önskan att före en eventuell fredlig uppgörelse befästa den egna ställningen så starkt, att uppgörelsen i ingens ögon får karaktären af kapitulation.

När denna uppsats upptagit till undersökning just samma fråga, som utgör särskilda utskottets uppgift, är konkurrensen endast skenbar. Utskottets undersökning åsyftar *praktisk* politik; en uppsats i en statsvetenskaplig tidskrift kan icke åsyfta annat än *teoretisk*. Men visserligen kan också denna *indirekt* tjäna ett praktiskt syfte att för *allmänheten* klarlägga en fråga, som dock *ytterst* rör den lika mycket som de makt- och ansvarshafvande i regering, riksdag och utskott. Om författaren härvidlag här och där syns förfalla till projektmakeri genom att påpeka logiska möjligheter i regeringsförslagets *linje*, som gå utöfver *kgl. propositionen*, är detta endast skenbart. Det är alltför troligt att icke dessa utvecklingsmöjligheter *nu* träda inom området för praktisk politik; författaren står denna alltför fjärran för att kunna anlägga opportunitetssynpunkten. Däremot anser han, att en analys ur teoretisk synpunkt af regeringsförslaget, som icke tar hänsyn till dess — åtminstone framtida — utvecklingsmöjligheter, vore att anse som afgjordt otillfredsställande.

Vid en betraktelse af proportionalismen från rättsmedvetandets synpunkt är det ej fråga om de olika proportionella valmetoderna, utan om proportionella valen i allmänhet. Erkänner man principen, så kan man icke på allvar påstå, att metoden har

någon afgörande betydelse. Må vi först och främst taga afstånd ifrån den matematiska fantasien om den proportionella rättvisan.

Det ligger ingen förnuftig mening i krafvet, att proportionella val skulle garantera *hvarje* grupp representation i förhållande till sitt antal. Partierna må vara många, men valpolitiskt sedt äro de alltid blott *två*, i det de alltid måste ta ställning till ett antingen—eller vare sig af allmänt politisk eller valpolitisk art. Man tänke sig en mindre grupp, t. ex. de frireligiöse. I allmänt politiskt afseende måste dessa önska framgång åt ettdera af de stora partierna, t. ex. antingen åt vänstern, som väl står på samma negativa linje som de i afseende på statskyrkan, eller också åt högern, i den händelse man fäster större afseende vid de kristendomsfientliga elementen hos vänstern. Detta antingen—eller kan och bör valmannen icke undgå i *ena eller andra formen*. I valpolitiskt afseende åter kan gruppens anslutning till det ena eller andra partiet tänkas bero på tillmötesgående i afseende på kandidaternas personer l. d. Vid majoritetsval har en dylik mellangrupp betydelse endast under förutsättning att partierna väga jämnt. Är däremot det ena partiet öfverlägset, så förmå mellangrupperna i likhet med det af de stora partierna, som är i minoritet, — ingenting.

Vid proportionella val åter, äfven om de äro anordnade med så små valkretsar (tremans, äfven tvåmans ha framkommit i debatten) att endast två partier kunna bli tillgodosedda, ha de mindre grupperna enligt regeln: när de store slåss, får bonden igen sin ko, alltid *två* möjligheter att inverka på valen. Detta innebär att de kunna *välja* sin plats äfven utom majoritetspartiet utan att därigenom förlora allt inflytande, och detta är ju hvad smågrupperna rimligen kunna begära. Det samma gäller om den enskilde individen. På det faller argumentet, att den enskilde blir beroende af partiledningen vid proportionella val, till jorden. Den enskilde har *aldrig* några garantier, att den han röstar på blir vald. Det allra högsta han kan nå är att med utsikt till framgång välja mellan *två* möjligheter. Den anmärkning, som brukar riktas mot proportionsvalen, att man genom sin röst kan råka bidra till att få in en person, man icke önskat vald, drabbar äfven majoritetsvalen och förverkligas då ock vid röstsplittning. Så satte vid sista Göteborgsvallet socialisternas röster på Lindblad in den konservative Kjellén.

Hvad minoritetsrepresentationen beträffar, så kan den ju aldrig hindra partiet att bli öfverröstad, men den kan bevara kontinuiteten i partiets politiska lif genom att partiet alltid är representeradt. Och detta är icke betydelselöst både direkt såsom ökande vederhäftigheten af ett partis politiska insats och såsom ett ökande af den allmänna kontinuiteten i det politiska lifvet. Ett majoritetsparti har i regel ej råd att själf sätta in sina politiska motståndare, fastän de ofta skulle behövas bara för det politiska maskineriets jämna gång, där deras rutin och erfarenhet kunna vara till nytta. Till sist är minoritetsrepresentation en makt genom kritiken och en garanti därigenom, att den kan blifva majoritet tillsammans med de moderate i motpartiet gentemot en exalterad grupp.

Detta kunna proportionella val garantera; majoritetsvalen kunna det icke. Norges exempel visar, huru en obetydlig majoritet vid valen kunde med dess hjälp få en förkrossande majoritet bland representanterna. Resultatet blef ej, att allmänna rösträtten korrigerade sig själf, som den enligt den gängse dogmatiken bör göra, utan för att vinna världen sålde det underlägsna partiet sin själ och *uppgaf* af valpolitiska grunder den idé, unionsvänligheten, som det kämpat för. Hvarför det skulle gå annorlunda annorstädes är absolut omöjligt att utfundera.

Man har bjudit majoritetsval i enmanskretsar som garanti istället för proportionella val. Men eftersom intet nödvändigt sammanhang mellan mål och medel finnes, så erbjuder detta ingen säkerhet. Männe det är alldeles afgjort, att de norska amtens uppdelning i enmanskretsar skulle ha »korrigerat» de norska valen. Man kan verkligen i sunda förnufts namn längta efter den tid, då man äfven i vår politik, om man vill en sak, får använda de medel, som leda dit, icke andra, som äro »bepröfvade» d. v. s. vädja till trögheten och tankelättjan, sak samma, om de äro bepröfvadt oriktiga. — Och så det gamla argumentet, att hvad ett parti förlorar i den ena valkretsen vinner det i den andra. Huru vet man det? Någon förskjutning måste alltid ske, och ett tillräckligt antal förskjutningar äro möjliga för att förfalska hela valresultatet på sätt som i Norge vid ofvannämnda tillfälle skedde.

Detta för den kvantitativa synpunktens vidkommande. Men man glömmer den kvalitativa. Hr Sjö kan icke ersätta dr Hildebrand i riksdagen, professor Kjellén icke hr Carl Persson i Stallerhult. Det kan finnas nyanser inom ett parti af både lokal och yrkesnatur, som måste komma fram i en fullgod representation. Majoritetsval med enmanskretsar skulle dela upp andra kammaren mellan en agrarisk höger och en industriarbetarevänster. Men skulle då icke ändå stadshögern och landtmannavänstern kunna ha någon uppgift i riksdagen?

Denna sak kan ju, det må medgifvas, i någon mån utjämnas genom upphäfvandet af bostadsbandet, om det går att genomföra denna reform och om vi skola släppa vår berättigade fördom mot yrkespolitici. Men genom bara grundlagsändringen vore ej saken hjälpt. Man finge sedan förmå landtmannahögern att välja sina representanter ur »intelligensen». Att detta kanske icke vore alldeles omöjligt framgår af vissa företeelser i nyare tid, men icke vore det en vinst för den *verkliga* demokratiseringen af vårt statskick, om den svenska allmogen ginge ifrån sin vana med traditioner från ståndstiden att välja sina representanter ur egna led. I samband härmed kan det vara skäl att taga sikte på ett argument mot proportionalismen, som utgår från en fullt riktig tanke, hvilken bara har den egenheten att tillämpad på våra förhållanden tala för proportionalismen. Man förmenar, att *partierna såsom sådana* icke ha någon rätt till representation, utan måste kämpa sig till sådan för de idéer, de tjäna, hvilka ingalunda kunna på förhand göra anspråk på statsrättsligt erkännande. Enda undantaget utgöra de partier, som äro grundade på fasta enheter, hvilka ur objektiv synpunkt måste tillerkännas rätt att inom vissa gränser göra sig gällande. Som exempel har man anfört Österrikes skilda nationaliteter och religioner, hvilka ju icke i stort sedt ha sin motsvarighet hos oss. Man glömmer att våra partier representera också *sociala* olikheter, lika berättigade, fastän af annat slag. Det kan icke vara rätt att i ena domsagan tillvaron af stora industri-samhällens arbetarekårer afgör »idékampen» uteslutande till förmån för arbetarnes klassparti, medan i ett annat omvända statistiska förhållanden låta hemmansägarna representera valkretsen medelst en man ur sin klass med uteslutande af arbetarnes kandidat.

Detsamma gäller om förhållandet mellan arbetarne och »borgerskapet» i våra stora städer. Detta måste väl till fullo visa majoritetsvalens orimlighet. Dessa val med deras *enhelliga* valresultat för en socialt sammansatt valkrets äro en kvarlefva från den tid, då staden och häradet utgjorde ur rikspolitisk synpunkt sedt del af en enda klass, ett stånd genom egna och andras privilegier skildt från öfriga stånd.

Detta om proportionalismens fördelar. Nu några ord om de påstådda nackdelarne. Den skulle, säger man, premiera den politiska håglösheten. Detta är svårt att förstå. Man kämpar ju fortfarande för *majoriteten*, ty endast denna innebär ju *makten*. Och om ett parti sjönke ned till politisk håglöshet, kunde det löpa fara förlora äfven sin minoritetsrepresentation. Detta är ju isynnerhet fallet vid de hos oss föreslagna 3 à 4 mans valkretsarne där väl icke ens minoritetsrepresentation kan nås utan ett talrikt frammöte af minoritetspartiet. Proportionalismen bör tvärtom kunna befrämja en sund politisk lifaktighet. Ett parti kan inom en valkrets vara i den situationen, att *majoritet* icke kan vinnas. Stockholmshögerns läge under många år ger belägget. Då kan det vara ett mål, som icke gör striden hopplös, att vinna minoritetsrepresentation. Denna kan tillsammans med meningsfränders valsegrar på andra orter göra sitt till. I alla händelser är brèche gjord. Man ser ett påtagligt resultat af sina ansträngningar, och än mer motståndarne och den opartiska allmänheten ser det. Och hvad bättre är, de valde minoritetsrepresentanterna kunna genom sin personliga kapacitet göra propaganda för partiet, om de bara få tillfälle att visa, hvad de duga till.

Huru mycket de *nya idéerna* på detta sätt skulle få vägen till framgång lättad för sig, kan hvar och en förstå. Detta vare icke lagdt som lockbete för vänstern, som bekant kunna äfven högermän ha nya idéer, hvilka — man må väl medgifva den logiska möjligheten däraf — ej alltid äro förkastliga. Dessutom är det icke så alldeles galet, att de utlevade idéerna, som kommit ur modet, få sin minoritetsrepresentation, när de nya slagit igenom. T. ex. nu, när statssocialism medvetet eller omedvetet är dagens lösen, torde en eller annan representant för den utdöende ekonomiska individualismen kunna göra en god tjänst genom att me-

delst, sin obönhörliga kritik mot allt hvad, som kommer från motsatt håll, mildra dettas öfverdrifter.

Branting på Stockholmsbänken är ju det allra bästa bevis för ofvannämnda sats, men förutsättningarna för hans parlamentariska bana, ett främmande parti, som godhetsfullt lämnar plats, utgöra ju ett undantag. I synnerhet är det svårt att tänka sig, hvar en reformvänlig höger på detta sätt skall kunna sättas in under majoritetsvalens regime. Rudolf Kjelléns fall är nog exceptionellt.

F. ö. bör det vara måtta äfven med prisandet af den politiska kampens betydelse. »The survival of the fittest» är här som alltid öfverlevandet af den, som är bäst afpassad *för kampen*, men icke af den bäste. De egenskaper, som duga för den politiska kampen, äro icke de *kulturellt* nyttigaste. Exempel från Förenta Staterna, där de bäste förakta politiken (G. H. T. har i dessa dagar kommit med liknande från Frankrike, som må stå för dess räkning), talar ett annat språk. Icke äro de länder, Norge och Grekland, där den politiska lifaktigheten är störst, de lyckligaste och mest framskridna. Vål är det sant, att hos starka nationer som Förenta Staterna de tider återkomma då och då, när den arbetande majoriteten rycker upp sig och gör rent hus med humbugen. Men sådana ingripanden hjälpa bara för tillfället. Det kan riskeras, att man tröttnar och att hela landet förpestas af att ha ett augiasstall i sin politik. Vore det i alla fall icke bättre att ha sitt politiska lif så inrättadt, att det låte förena sig med främjandet af kulturarbetets jämna gång.

Den nation, England, hos hvilken den politiska striden hittills utkämpats med största fördel eller kanske rättare till minst skåda för det allmänna, utmärker sig framförallt för stridens *be-gränsningar*. Det engelska politiska lifvets kampanjer föras mellan medlemmarna af en politisk aristokrati, som uppbär mycket starka gemensamma traditioner. Allmänna valens utslag döma icke öfver dessa traditioner, som tvärtom ha en särskild väktare i öfverhuset. Underhuset är visserligen det *ledande* huset inom det politiska lifvet, men förhåller sig till öfverhuset icke som allmakt till maktlöshet, utan som den ledande mannen i en firma till sin rike kompanjon, som ingenting gör, men bara satt in pångar.

Den förre sköter visserligen affären ensam, men ändra något i principerna för skötseln kan han ej utan den senares samtycke. Så sörjer visserligen underhuset genom sin tillsatta regering för politikens gång och ger alla *impulserna* i statslifvet, men gäller det författningens grundvalar, är öfverhusets veto fullt effektivt. Den gängse formen för att lösa tvister är kompromissen, där underhuset får sin vilja fram, sedan saken af öfverhuset kringgårdats med nödiga garantier för att passa i stycke med statsreson och traditioner.

Att gå längre har hittills ej lyckats i England. Och annorlunda kan ej vara fallet i en lifskraftig stat. Ett modernt stats-samfunds lif är så pass invecklad och har så djupa historiska rötter, som icke äro skönjbara för hvar man, att ingalunda allt i statslifvet kan ställas inom folkdomens domvärjo. Huru många är det i detta land, som kunna ge skäl för, hvarför vi behöfva en värnpliktsarmé och icke kunna nöja oss med att gå man ur huse vid behof; huru många kunna ge skäl för och emot statskyrkan, och hvilka kunna i största allmänhet redogöra för de hufvudlinjer, vår utrikespolitik bör följa efter unionsupplösningen. *Icke flertalet.*

Därför för flertalsväldet i verklig mening bort ifrån statens uppgifter. De mångas värde är regeringslöshet. De breda lagren skola vara med inom författningslifvet och ha sitt mäktiga ord att säga; intet *principiellt* afgörande må ske *utan* dem. Eljest bli de, trampade på, ty äfven en styrande klass är ej mer än människor. De skola vara en makt, »fast och stark till motstånd, men visligt trög till verkning». Men från massan kan ju ej de nya idéerna komma. Hos den finner man de nationella fördomarne på godt och ondt, inbegripet de nationella rättsidéer, som bilda nationens ryggrad, nota bene om man frågar riktigt. Frågar man dumt och ytligt, finner man ett grumligt residuum af dagspressens ytligare artiklar.

Folkrepresentationen har sin *raison d'être* ur *rättssynpunkt*. Den är ett hinder för en stark regeringsmakt, den är broms, icke drifkraft. Ur »handlingsduglighetens» synpunkt är den upplysta despotismen idealet, hvars bärare inom ett aldrig så degenereradt konungahus säkert med stöd af familjetradition och den rutin,

som själfva beröringen med ärendena ger, har mera förutsättningar att välja de rätta männen än en genomsnittsvalman, som icke är dummare, men har annat att göra än politik. Hur skulle Europas framtid och Tysklands enhet ha sett ut, om den gamle krigsmannen Vilhelm I böjt sig för folkviljan. Huru vårt eget försvar skulle ha sett ut nu, om »folket varit herre i eget hus» redan 1892 och 1901, det kunde man lära på folkmötena, ty röstsedeln gör nu icke underverk, och de, som skreko värst *mot*, voro stadsarbetare öfver 800-kronorsstrecket.

Allmänna rösträtten har bestått sitt prof nu i Tyska riket, förklarar Vilhelm II. Den bestod också sitt prof i Frankrike under Napoleon III. Men om den gör Frankrike starkt nu, *utan kejsare*, är en annan sak. Den oorganiserade allmänna rösträtten, helst i den ännu mer demokratiserade form, som heter plebiscit, hvar till vi närma oss genom det liberala krafvet på trohet mot valprogrammet utan pröfningsätt, hoc est imperativt mandat, är imperialismens, cäsarismens skötebarn. Det är en historiens ironi, att Napoleon III rekommenderade den åt Vilhelm I, när de plutokratiskt valde liberalerna blefvo för bråkiga. Bismarck, den franske imperatorns lärjunge och öfverman, accepterade den sannerligen icke för att skapa ett »handlingsdugligt» parlament. Detta förstodo också de tyska liberalerna, som åtminstone hvad nationalliberalerna beträffar icke äro så doktrinära som våra, och gjorde sura miner, men förgäfvos.

Tror någon, att Vilhelm II hade böjt sig för valens utslag *mot* hans kolonialpolitik? — Valens utslag för den, därvid genom en ojämn valkretsindelning hans ena motståndare centern kom tillbaka med ökad representanttal beredd till bifall som förut mot betalning, och den andre motståndaren socialdemokratien kom med större antal röster, men minskadt antal riksdagsmän, är sannerligen intet lysande bevis på majoritetsvalprincipens sanning. — Kejsarens ord om, att allmänna rösträtten stått *profvet*, visade, att han icke glömt Vilhelm den gamles statskupsregering i trohet mot sin stats historiska uppgift. Nog visste Vilhelm II alltförväl, att *han* var den rätte bäraren af tyska folkets suveränitet i anda och sanning, såsom målsman för den tanke, på hvilken Tyska riket enligt historiens vittnesbörd är byggdt,

tanken att skapa ett organ för tysk nationalitets deltagande i världsherraväldet, för att vika för en omröstning.

Må vi lämna dessa utflykter med den avslutande anmärkning, att Tyska Riksdagen med dess fraktionssplittring visar, att icke heller majoritetsvalen garantera en regeringsduglig majoritet. Det nuvarande Norge är ett annat exempel på, att *majoritetsval i enmanskretsar* icke är något universalmedel mot ett oklart valresultat, om ställningen i *samhället* är oklar.

Må vi tillägga att inom en kammare, som icke är bildad på majoritetsvalens, utan på proportionalismens eller t. o. m. klassvalens grund, väl alltid medlemmarne ha den ställning, att i hufsak en majoritet och minoritet kan urskiljas (såvida icke antalet är deladt midt itu, hvilket äfven kunde hända med majoritetsval). Om majoriteten skulle blifva litet mindre genom proportionella val än genom majoritetsval (majoritetsvalen kunna dock *tänkas* göra majoritetspartiet mest afbräck; i Tyska Riket gynna de ju faktiskt de *mindre* partierna på socialdemokraternas bekostnad), gör föga. En *homogen* och säker majoritet är alltid lika handlingsduglig som en större; det visar norska vänsterns exempel och ligger i sakens egen natur.

Detta vare sagdt om de proportionella valen i allmänhet. Om det för våra förhållanden bästa systemet känner sig dessa raders författare ingalunda kallad att uttala sig. Han har vid denna uraktlåtenhet det lugna medvetandet, att, ifall man kunde enas om de proportionella valens princip, det med iätthet skulle befinnas möjligt att ena sig om en metod, som uppfyller *rimliga* fordringar, nämligen de, som vi ofvan sökt påvisa ha *praktisk* betydelse.

Men härmed äro ännu icke tangerade de svårigheter, som vidlåda det proportionalistiska problemet inom ett *tvåkammar-system* och således speciellt vårt proportionsvalproblem. Den svenska vänstern har icke saknat sinne för dessa svårigheter. I dem får dess mycket klandrade opposition mot nämnda valsätt en hög grad af berättigande. Regeringen har gifvit denna, i mycket med orätt, klandrade opposition ett eklatant erkännande genom den författningsrevisionslinje, den slagit in på. Hoppet om en nationellt samlande lösning, beror också just på, om det är möjligt afhjälpa de af vänstern påpekade bristerna i detta afseende. Vänstern an-

klagar proportionalismen, tillämpad endast på Andra Kammaren, för att den motverkar den maktens koncentring till Andra Kammaren, som den anser nödvändig för en verklig demokratisering af vårt statskick, genom att minska majoritetspartiets styrka i kammaren. Om proportionalisterna härvid invända, att denna minskning ju är rättvis, emedan den sker i proportion till valmännens styrka, så svarar vänstern, att den orättvisa, om den nu ens erkännes, som ligger i för svag representation för minoriteten, utjämnas redan under majoritetsvalen genom det gynnande af minoriteten, som äger rum i afseende på Första Kammarens sammansättning. Detta är en sanning med modifikation. Det är icke samma minoritet, som gynnas vid Förstakammarvalen och eventuellt blifver tillbakasatt vid valen till den andra. Fyrkväldets existens är nog bevis för denna sats. Men från vänsterns partipolitiska ståndpunkt är naturligtvis påståendet i hufvudsak riktigt. Skillnaden är endast mellan olika nyanser af högeråskådning.

Nu är det visserligen sant, såsom ofvan påpekats, att en minskning i en majoritets antal icke behöfver betyda en minskning i inflytande, bara majoriteten är säker. Men det finnes i Sverige ett undantag, de gemensamma voteringarna, som röra de frågor, inom hvilkas område hos oss maktens tyngdpunkt ligger, de finansiella. Det, som skulle kunna för vänstern uppväga genom proportionalismen minskade chancer i Andra Kammaren, vore ökade dylika i Första. Man må icke tala om maktlystnad i detta fall. Om det skall kallas maktlystnad, är den, med reservation för tillämpningen, en a priori berättigad sträfvan efter makt att förverkliga sina idealer.

Denna berättigade sträfvan kan emellertid icke utan vidare göra kraf på hänsyn. Vore Första Kammaren felfritt konstruerad efter objektiva grunder; så finge den ej ändras bara för att bereda utrymme åt de liberala idéerna. I så fall finge de liberala idéerna modifieras i utförandet därhän, att de kunde vinna bifall hos alla statsrättsliga maktfaktorer. Detta kan ju tyckas hårdt för alla vänner af ett framåtskridande, som räknar icke med perioder af statens lif såsom rimligt i statskonsten, utan med de tillfälliga valmännens begär efter att få se något resultat. Men hårdheten kanske

mildras något genom faktiska påpekningen, att flertalsväldet, äfven om det har de allra mest absoluta statsrättsliga maktresurser, icke kan omgestalta samhället helt och hållet efter sina synpunkter med uteslutande af fåtalets. För hvarje gång de politiska kopparslagarne infinna sig efter en väntad epokgörande reformæra, inaugurerad genom en ovanligt stor progressistisk majoritet, bekräftar sig detta. Det finnes nämligen något, som heter obstruktion i parlamentet och som kunde få samma namn i samhällslifvet i allmänhet och i byråkratien, som visar, att den sociala makten *icke* hvilar hos flertalet. Detta faktum brukar ända till leda idisslas som argument mot garantier på flertalsväldet. Häre mot må invändas, att det icke är säkert, att obstruktionens motstånd mot öfvergreppen blir af de rätta måtten utan den offentligen erkända rättighetens begränsning i lag och anständighetskänsla, som den är. I regel blir nog motståndet efter alla hittills gifna exempel att döma för starkt. De *få* äro nu en gång socialt starkare än de många, sålänge våra samhällen ej återgått till näfrätten. Tecken finnas ju här och där, t. ex. fenomenet Hearst i Amerika, som tyda på att detta *kan* ske. Kulturell regress är en *möjlighet*, som hvarje enskild kulturföreteelse, hvarje stat, hvarje hel kulturvärld får akta sig för. Progressus in infinitum kan *på sin höjd* häfdas om utvecklingsprocessen i sin helhet.

Frågan är således, om det är bättre att ha de s. k. »högre klasserna» som medarbetare, till hvilka tages hänsyn, eller som motståndare vid »folkets» politiska arbete. Ingen borde tveka om svaret. Vi tillägga bara, att den statsrättsliga ståndpunkt, som medför det förra, är rättsstatens och att den andra icke har inordnat det politiska lifvet under *rättens* idé. Vi se i antiken, huru detta ledde till rättssamfundets undergång och uppgående i despotismen. Och vi ha inga skäl att vänta ett annat öde för oss, om vi ignorera klassmedvetandets rättsproblem och tro oss kunna ordna ett framskridet samhälles författningsproblemer, där de olika klassernas vyer öfverväga medborgarens hos flertalet, emedan hos hvar och en af dem samhörigheten med yrket och klassen måste medföra oändligt mycket mer beröringar än med det offentliga lifvet, med samma metoder, som i det odifferentierade primitiva samhället räcka till.

Må vi efter denna afvikelse återgå till vårt eget Förstakammarproblem med erkännandet, att med vår Första Kammare icke allt är bra, som det är. Till sin anläggning är Första Kammaren en lyckad statsrättslig konstruktion. Den har förmått skaffa sig inflytande och användt det på ett välsignelsebringande sätt till främjande af försvarets utveckling och nationella intressen i allmänhet samt gifvit ett välbehöfligt stöd i dessa afseenden åt konungamakten och lika sinnade elementer i medkammaren. Att den afgjort stått efter denna i omtanke om de små i samhället, är *dess begränsning*, men ej ett fel. En första kammare, som representerade *alla* berättigade intressen i samhället, skulle ju göra den andra öfverflödig. Så stora fordringar får man väl ej ha i denna ofullkomliga värld.

Tanken att vid sidan af vår folkvalda kammare ställa en i bästa mening aristokratisk genom att låta kommunala korporationer välja representanterna ibland de framför andra förmögenhet och bildning besittande klasserna, har således visat sig bärkraftig. Däremot förefinnas vissa brister i utförandet. Bestämmelserna om valbarhetscensus, kompletterade med bristen på arvode, garantera i sig visserligen *förmögenhetens* representation och således äfven den bildning, som i regel är förenad med denna; en godsägare har väl i regel en högre bildningsgrad än en bonde och en industriidkare än en arbetare, men de garantera icke en tillbörlig representation för den allra högsta bildningens, den andliga kulturens representanter. I verkligheten ha också dessa kommit betydligt till korta vid Förstakammarvalen. Detta senare sammanhänger med beskaffenheten af valkorporationerna. I dessa, landstingen och stadsfullmäktige i städer, som ej deltaga i landsting, har genom fyrskalan *förmögenheten* principiellt dominerat.

På alla dessa missförhållanden tager regeringsförslaget sikte på ett erkännansvärdt sätt, som visar, att man fattat *hvad uppgiften gäller*. Genom begränsningen af fyrskalan upptill har man velat åstadkomma *jämvtikt* mellan de förmögne och småfolket inom kommunerna; och genom proportionella val till de kommunala representationerna har man velat ge båggedera tillfälle att göra sig gällande inom dessa. Detta är redan ur kommunal synpunkt det riktiga, men härigenom bli kommunalrepresenta-

tionerna såsom representerande *hela* menigheten, icke bara de förmögne, bättre ägnade att vara valkorporationer till Första Kammaren.

Proportionella val äfven till denna har man kallat en öfverflödsgärning. Men så är ej fallet. Det kan icke vara annat än önskvärdt, att den allsidighet, kommunalrepresentationerna fått genom reformen, meddelas äfven till Första Kammaren. Denna hade ju icke fått godt af proportionalismen, om t. ex. en majoritet af bönder och medelklassare tillsatte alla representanterna. Finge åter arbetarne öfvervikten vore det ej heller bra.

Genom proportionella val möjliggöres en *uppdelning* af mandaten, så att bägge dessa faktorer blefve representerade. Enligt kammarens idé skall detta ej ske genom representanter ur deras egna led. De bredå lagrens män ha sin plats i Andra Kammaren. För deras skull behöfves ej en kammare till. Det vore en onyttig fördubbling. Landtmännen och städernas medelklass torde bland de till Första Kammaren valbare finna sig bäst representerade af godsägare, industriidkare och grosshandlare och i allmänhet näringslivets män, till hvilka torde komma en eller annan konservativ professor eller högre ämbetsman. Dessa klasser äro ju de, som nu för tiden utgöra den Första Kammaren och väl såsom *helhet* häfdat sin plats där. Genom brytandet af fyrkväldet torde däremot en icke obehöflig gallring af denna klass' representation komma att ske, som komme att träffa klassens mera junkeraktiga element utan att drabba klassen själf, som måste bli representerad.

Af arbetarnes val bör man kunna vänta den komplettering af den högre *andliga* kulturens representanter, som vore önskvärd. I regel torde arbetarerepresentanterna i landsting och stadsfullmäktige icke komma att stanna med sitt val inom samma krets som de föregående, där de näppeligen lära finna många politiska meningsfränder. I stället torde för dem vetenskapens, publicistikens och hvarför icke rent af äfven konstens män på vänstersidan plus en eller annan radikal byråkrat samt last but not least det hedervärdiga advokatyrets män bli representanter efter deras sinne, som ju dock på grund af den begränsade valbarheten torde få en tillbörligt själfständig ställning mot egna valmän. De företräda deras politiska idéer utan att företräda deras klass-

fördomar samt fylla således måttet på senatorer, låt vara radikala senatorer.

Härigenom skulle de nuvarande felen i Första Kammarens konstruktion vara undanröjda och lagstiftarens intentioner vara förverkligade bättre, än han själf med tillgängligt material kunde utföra dem. Och problemet skulle äfven ha fått en från vänisternas *parti*-synpunkt rimlig lösning. Första Kammarerna skulle ha upphört att vara *högerns* fasta borg, som ofelbart skulle vända hvarje i ärlig valstrid tillkämpad majoritet till minoritet i gemensam votering. Kampen blefve nu jämn. Å andra sidan gäfvade tvåkammerssystemet genom kamrarnes olika rekrytering alla de garantier, det skall ge, nämligen mot en majoritet, stödd uteslutande på de talrikare samhällsklasserna eller rent ut sagdt de klassmedvetne arbetarne, som i alla händelser både genom antal och fasthet i organisation äro i stånd att intaga den dominerande ställningen af majoritet inom majoriteten.

Då genom proportionalismen nödiga garantier äro gifna för riksdagens allsidiga sammansättning, hvilket man ju från Första kammarhåll erkänt genom att uppge det Lundebergska villkoret för de proportionella valen, borde man kunna taga konsekvensen fullt ut och utvidga gemensamma voteringen rimligtvis med kraf på kvalificerad, åtminstone absolut majoritet till att omfatta *alla frågor* utom grundlagsfrågor och frågor som beröra endera kammarens sammansättning. Detta är i stil med våra traditioner, som icke tillåto det enskilda ståndet att sätta sig på tvären mot 3 ståndes beslut, utan låto det öfverröstas¹⁾. Tvåkamarsystemet har ingen mening i det afseendet, att kamrarna skola få sätta sig på tvären mot hvarandra i löpande ärenden. Detta är en tanklös och ändamålslös fortsatt tradition från ståndstiden, då ståndets veto var af privaträttslig natur och likställt med privatmannens rätt öfver *sin* egendom, som hotar att göra tvåkamarsystemet omöjligt allestädes. Tvåkamarsystemets nytta är att genom olika valsystemer till olika delar af representationen förhindra en *ensidig sammansättning* af denna; hvad därutöfver är, det är af ondo.

¹⁾ Detta innebär emellertid fordran på mycket stark ($\frac{3}{4}$), kvalificerad majoritet.

Till slut några ord om den af regeringen föreslagna fyrkfalsbegränsningen, som i viss mån innebär hufvudpunkten i den närvarande politiska ställningen. Genom den här nämligen Första Kammarhögern visat, att det icke i författningsstriden är för den tal om dess *enskilda klassintressen*. Dessa har man genom afskrifningen af fyrkväldet hänsynslöst offrat. Om graden af den tilltänkta begränsningen kan det väl icke vara mer än en mening. Man måste instämma med den frisinna Zetterstrand i, att på denna väg kan man icke gå längre. Vill man inom vårt nuvarande statsskick gränser, således med bibehållandet af karaktärskillnaden kamrarne emellan, nå en demokratisering af Första Kammaren, så kan man icke förbise det af regeringen i och med bibehållandet af en måttlig gräns häfdade *jämviktskraftet*.

Äfven ur det kommunala lifvets egen synpunkt torde, såsom af yttranden ur ledande liberala organ framgår, icke ens vänstern utom de socialistiska eller halfsocialistiska lägren svärma för en kommunal demokrati af den art, som i Norge med den allmänna och lika rösträtten som medel och det hela eller delvisa förverkligandet af diverse sociala utopier som mål åstadkommit att göra de kommunala förhållandena helt enkelt olidliga för det norska näringslifvet med hela landets ekonomiska förlamning som följd.

Man har försökt skrämma de konservative och folk i allmänhet för regeringsförslaget ur den synpunkten, att Påbodalinjen, en gång beträdd, skulle leda till en dylik kommunal demokratisering. Har man en gång rört vid fyrkskalan, skulle dess dagar snart vara räknade. Det är möjligt, ehuru det må erinras om, att den historiska konsekvensen icke som den logiska verkar utefter en enda linie, utan så att säga flerdimensionellt genom de olika orsakskedjornas inbördes växelverkan.

Kan väl hända, att fyrkskalan blir föråldrad såsom konserverande författningsgaranti, liksom 800-kronorsstrecket blifvit det. Då torde det vara mest öfverensstämmande med den svenska författningens anda och folkets politiska kynne, att denna garanti utbytes mot en annan, och öfvervägande sannolikhet för, att så kommer att ske torde vara förhanden, om ett prejudikat skapas genom att streckets garanti nu ersättes med de proportionella valens tidsenligare. Det allra största prejudikat är redan gifvit i 1866

års reform, som genom de positioner, den gifvit konservatismen, vis at sig i eminent mening samhällsbevarande och hvars förhistoria visar, att reformkraft i Sverige få vackert vänta, tills de värdigas ikläda sig samhällsbevarande och med vårt historiska statskicks anda öfverensstämmande former.

Vid de kommunala maktförhållanden, regeringsförslaget skapat, torde man bli stående äfven för framtiden, eftersom de motsvara, hvad det svenska rättsmedvetandet under nuvarande samhällsförhållanden finner vara rättvist. Förmögenhet och besuttenhet ha förut ensamma dominerat det kommunala lifvet. Nu få de obesuttna och närmast de talrikaste af dem, arbetarne, en maktställning i kommunen vid sidan af de förra, medan samtidigt det öfverdrifna gynnandet af den stora förmögenheten på den i dessa jobberiets dagar väl så samhällsbevarande mindres be- kostnad upphäfts, praktiskt taget.

Ingen bestrider, att detta kunde enklare och ur teoretisk synpunkt mera tilltalande verkställts, om man gått utanför fyrkskalans grund. Men ingen, som känner den tankelättjans konservatism hos det svenska folket, som i dessa dagars antiproportionalism firar sina värsta orgier, kan klandra regeringen för dess försiktighet i detta fall, då ändå uppgiften praktiskt taget blifvit löst; allra minst det liberala partiet, som i sina reformplaner helt enkelt gått i den Lindmanska regeringens fotspår. Ha vi kommit några år framåt i riktning af den friskare reformvilja, som redan den nu gångna tiden af — trots allt — nationell samling manifesterat, kan man börja tänka på att gifva de kommunala rösträttsbestämmelserna en enklare, teoretiskt fullkomligare form, som därigenom mera *direkt* verkar på rättsmedvetandet.

Fyrkskalan kunde måhända lämpligen tänkas ersatt, icke utan god samklang med vårt folks djupast rotade sociala åskådningar, med en representationsform i kommunerna, som tillgodoser den djupaste sociala intressebotsatsen inom dessa, den mellan de »fullsutne» å ena sidan och de »obesutne» samt genom arbete i annans tjänst sig uppehållande innehafvare af egna hem å den andra, på det sättet, att kommunalrepresentationen, delad i två hälfter, tillsattes efter lika rösträtt med proportionella val, den ena af fastighetsägare med beräknad inkomst af fastigheten öfver

bevillningsfria existensminimum, den andra af kommunens öfriga medlemmar. Genom de proportionella valen skulle ett förmedlande element komma in till gagn för det helas sammanhållning. I de icke representativa kommunerna, om sådana böra få finnas i framtiden, finge man hjälpa sig med tilläggsröster vid den gemensamma omröstningen åt de fullsuttna, så att deras sammanlagda röstsumma uppvägade de öfrigas.

Under nuvarande förhållanden är ju detta bara rena teoretiska spekulationer, men de kunna såsom sådana åtminstone ha den praktiska betydelsen att visa, att de framtida konsekvenserna af dubbelproportionalismen ingalunda leda i den riktning, den Adelsvårdiska motionen o. d. pekar. Efter dessa utvecklingar må vi följa vår undersöknings allmänna slutsats: Det föreliggande regeringsförslaget är i sin nuvarande form fullt acceptabelt och har en så säker grund i svenskt rättsmedvetande, att det en gång genomfördt måste åstadkomma en nationell samling, äfven om det icke genomföres såsom resultatet af en fullständig sådan. Det utgör den f. n. bästa möjliga lösningen. Det är också det f. n. enda *möjliga*, ty med något mindre mått af garantier än dess dubbelproportionalistiska linje kunna de, som se på vår författning ur samhällsbevarande synpunkt, icke nöja sig, och de ha genom Första Kammaren makt att hindra hvarje lösning, som icke fyller deras kraf. Något *bättre* än regeringsförslaget (hvar de *logiska* möjligheterna till förbättringar ligga i full öfvensstämmelse med förslagets egen linje, ha vi ofvan påvisat) kan icke tänkas framkomma utan genom ett *samarbete* mellan *partierna* i stil med vår historias stora vändpunkter. Att ännu misströsta om en dylik nationell andemeddelelse vore att i krass och därmed kortsynt realism förbise de svenskes öde att, såsom vår nationalskald säger, alltid få hjälpen i elfte timmen, hvilket väl har sin naturliga förklaring i det svenska lynnets obenägenhet att i god tid hjälpa sig själf. Men den praktiske politikern måste fasthålla vid, att denna förutsättning f. n. icke föreligger.

Till historien om vårt lagutskotts tillkomst.

Af

Birger Gezelius.

Genom statshvälfningen 1772 sattes visserligen en gräns för ständernas maktmissbruk, men på samma gång afbröts en synnerligen rik parlamentarisk utveckling. Därhän hade denna emellertid verkat, att på detta område det icke ens var tänkbart att återgå till författningen före 1680 — hvilket ju eljest Gustaf III angaf som syftet med sin revolution.

Obestämdheten i 1772 års författning — och denna var kännbar synnerligast i fråga om representationen — gjorde, att i mångt och mycket frihetstidens former här kommo till användning, trots det offentliga aflysandet af allt, hvad med dess författning ägde gemenskap.

Den förändring i RSt:s makt, som det gustavianska statsskicket medförde, framträder icke minst i fråga om dess ställning till lagstiftningen. RF 1772 (§§ 40, 41) gör konung och ständer beroende af hvarandras samtycke för stiftande af ny eller upphäfvande af gammal lag. Men den utvecklar ej, i hvilken omfattning begreppet lag skulle fattas; det visade sig också, att konungen därunder icke förde »ekonomiska mål», och att han under denna sista kategori äfven inbegrep frågor, som inkräktade på området för 1734 års lag.

Om formen för lagärendens behandling är RF något utförligare

(§ 42); taga *riksens ständer* initiativet¹⁾, »då öfverlägge sins emellan, och då de öfverenskomne äro, öfverlämnas projektet till K. M.», som efter inhämtande af rådets mening fattar sitt beslut; föreligger en *kunglig proposition*, öfverlämnas denna (jämte rådets utlåtande) till ständerna, som, »sedan de öfverlagt och öfverenskommit sins emellan», afgifva sitt svar.

Dessa obestämda anvisningar kompletteras ej heller genom några ytterligare bestämmelser i en RO; tvärtom gjorde återgången till 1617 års föråldrade RO ständerna förlustiga den fördel och styrka, som ligger i ett utbildadt utskottsväsen.

Emellertid hade nu riksdagen vunnit en sådan utveckling, att den icke kunde funktionera i fullständig afsaknad af lagberedande utskott, och det är den vid skilda tillfällen följda praxis, som närmast blir föremål för min redogörelse.

1772 års riksdag lämnar i detta afseende intet bidrag; någon lagfråga synes då icke hafva varit under behandling.

Vid följande riksdag däremot (1778—79) upptog den kungliga propositionen icke mindre än sju dylika punkter, af hvilka några afsågo ändring i allmänna lagen, andra voro af s. k. ekonomisk natur. Skiljaktigheten dem emellan angafs uttryckligen; angående de förra »äskar K. Maj:t enligt 42 § RF Riksen Ständers mening — — — och då RSt sig öfwer desse mål yttrat, wil K. Maj:t samfäldt med dem taga Sit beslut»²⁾. Hvert och ett af dessa lagförslag åtföljdes af rådets yttrande³⁾. RSt hade nu »at, efter det de därom enligt 1617 års RO öfverlagt och öfverenskommit sins emellan, vidare iakt taga hwad förstnämde § i RF (§ 42) innehåller»⁴⁾.

Om de senare heter det däremot: »ytterligare gaf K. M. i Nåder RSt tilkänna, det K. M. åstundade RSt:s underdåniga Råd,

¹⁾ Mot en dylik ständernas rätt kunde anföras RF § 38, som binder deras öfverläggningar vid de ärenden, för hvilka Kongl. Maj:t dem sammankallar.

F. S. A. § 6 fränkänner dem uttryckligen initiativ.

²⁾ Riksdagstidningar 1778 sid. 45.

³⁾ »Uti detta underdåniga tilstyrkande hafva dock någre af Riksen Råd i wisse delar warit af skiljaktig mening, som det hållne Protocollet utwisar». Riksdagstidningar 1778, sid. 71.

⁴⁾ Riksdagstidningar 1778 sid. 78.

för at sedan taga Des Nådiga Beslut, ännu i twänne andre ärender, dem K. M. såsom oeconomiske blott til deras underdåniga yttrande i Nåder aflämnade»¹⁾ (här medföljde icke något rådets utlåtande).

Men när RSt gingo att behandla den kungliga propositionen i lagfrågor, voro de ingalunda hjälpta med dess hänvisning till 1617 års RO och RF 1772 § 42.

Bristen på modernare RO gjorde sig gällande, och det blef nödvändigt att i hufvudsak lita till förfaringssättet af gammalt. Att använda ett gemensamt utskott ansågs strida mot RO; hvar stånd måste därför hjälpa sig på det sätt, mest praktiskt syntes. Härvid iakttog RoA förfarandet att tillsätta ett lagutskott (af tolf personer) för behandlingen af de egentliga lagpropositionerna jämte den ena ekonomiska frågan, under det den andra hänvisades till ett särskildt utskott²⁾. Borgareståndet utsåg för detta ett s. k. ekonomiutskott, men följde i öfrigt adelns tillvägagångssätt³⁾. Prästeståndet nöjde sig däremot icke med mindre än sju utskott, ett för hvar proposition⁴⁾. Hvad slutligen bondeståndet beträffar, ansåg det tydligen ett lagutskott obehöfligt⁵⁾.

Men under dylika förhållanden var det svårt att kunna åstadkomma något ständernas gemensamma beslut, hvarför konungen medgaf, att då de särskilda utskotten hade sina betänkanden färdiga, de genom deputerade finge sammanträda för att söka bringa dem till öfverensstämmelse. Denna tillåtelse gafs emellertid på det villkor, att dessa lagutskottens sammanträden skulle hafva karaktären af privata öfverläggningar⁶⁾.

Svaren på de kungliga lagpropositionerna afgåfvos sedan i ständernas namn, hvarpå de ärenden, om hvilka konung och ständer

¹⁾ Eller som det heter i första propositionen (Rd:stidn. 1778 sid. 45): »K. M. önskar at inhemta deras (RSt:s) råd öfver wisse ärender, ehuru K. M. af Sig Sjelf därom kunnat stadga Sine tankar».

²⁾ MONTAN E. V., Bidrag till Gustaf III:s historia I. sid. 74.

³⁾ Dess lagutskott bestod dock af 18 medlemmar.

⁴⁾ Utgörande 5—6 personer, för det ekonomiska ärendet 9 (enligt »ständernas ledamöter»).

⁵⁾ WESSBERG, Om svenska riksdagen 1772—1809 sid. 58.

⁶⁾ Jfr MONTAN a. a. sid. 76 a. »Allt hvad K. M. deri kunde tillåta, vore, att af lagutskottet någre deputerade af hvarje stånd kunde utan anslag få samlas privatim hos grefve Wachtmeister» (främste ledamoten af adelns lagutskott) »att deliberera, om de kunde sig förena».

stannat i lika mening, af K. M. »i kraft af 40, 41 och 42 §§ RF» gillades och stadgades för lag.

Vid samma riksdag tillkom äfven en lag (om religionsfrihet), till hvilken ständerna tagit initiativet. Huruvida äfven denna undergick beredning i ett lagutskott, har jag ej funnit någon uppgift om.

Enligt 1779 års riksdagsbeslut (§ 14) skulle de former, som iakttagits för denna riksdags verksamhet, vid de följande oryggligen efterleivas¹⁾. Ehuru konungen särskildt påminte härom vid öppnandet af 1786 års riksdag, kom emellertid denna bestämmelse icke att tillämpas på lagberedningen²⁾.

Då ledamöter skulle väljas till ett lagutskott, hemställde i RoA en talare, att detta icke skulle följa »den owanliga arbetsmetoden» som förra riksdagen »at hwarje Stånd särskilt och för sig delibererade»; utskottets öfverläggningar borde i stället vara gemensamma³⁾. I detta yrkande instämde Fersen⁴⁾: »at samma methode ej då följts med LagUtskottet, trodde hans Excell. snarare vara händt af förseende än med flit». — Landtmarskalken »fant anförde skjälén vara så goda och grundade, at utan all twifwel det föreslagna sättet til LagUtskottets arbetsmethode wore det bästa; men som det wore granlaga, at i minsta måtto wika ifrån det prejudicat, som förre Riksdagen i denna delen warit öfligit, utbad sig herr Landtm. at RoA behagade uppskjuta denna öfwerläggning til dess herr Landtm. med de andre Ståndens Talemän här öfwer fingo samrådas». Och följande dag gaf landtmarskalken tillkänna, att »H. K. Maj:t, i anseende til winnande af tiden, och som Riksdagsärenderne Stånden emellan genom deras pluralitet komma at afgöras, i nåder för godt funnit at förordna, det — — den arbetsmetoden må blifwa antagen, at samtelige Ståndens Deputerade gemensamt företaga och utarbete de til dem hänskutne mål och ärender», hvilket genast meddelades de öfriga stånden.

¹⁾ MODÉE, XI sid. 617.

²⁾ Riksdagstidningar 1786 sid. 45.

³⁾ Riksdagsprotokoll 1786. RoA sidd. 12 ff.

⁴⁾ Denne hade vid förra riksdagen, då förslag väcktes, att svaren till konungen skulle författas gemensamt, funnit detta grundadt i bokstafliga innehållet af 42 § RF (MONTAN a. a. sid. 75.)

I det gemensamma lagutskottet¹⁾ insatte RoA 12, de öfriga stånden 6 ledamöter²⁾.

I likhet med föregående riksdag skilde K. Maj:ts proposition mellan lagförslag, öfver hvilka ständerna gemensamt med K. M. ägde fatta beslut — och dessa hänvisades till lagutskottet³⁾ — samt oeconomiska mål, angående hvilka K. M. endast önskade »inhämta deras mogna Råd, dels samfällt, dels deras Utskotts»⁴⁾. Senare aflämnade han proposition om ännu ett oekonomiskt ärende. Detta hänvisades ej till något utskott, utan afgjordes omedelbart af ständerna⁵⁾; i borgareståndet diskuterades emellertid lämpligheten af att remittera frågan till gemensam behandling i utskott⁶⁾, och i bondeståndet anhöllo tre ledamöter, »at denna nådiga proposition måtte til Landsorterne warda försänd, och samtelige Almogen få tilfälle at däröfwer, såsom et hwarje Rust- och Rotehållare nära rörande mål, sig utlåta»⁷⁾. Till utskott hänsköts ej heller den vid riksdagen upptagna frågan om tolkning af grundlagen (afseende huru många stånds pluralitet fordrades i lagstiftningsmål). Och när på RH yrkades, att frågan skulle afgöras enligt

¹⁾ I borgareståndets protokoll (sid. 49) kallas det: »Utskottet öfwer de af K. M. i Näder framstälde Lagfrågor».

²⁾ I bondeståndet hade talmannen föreslagit dem; »men som sedermera försports, som desse ledamöter dels sjelfwe denna befattning sig afsagt, dels ock at Ståndet wille dertil wälja», föreslog talmannen fria val, hvilket enhälligt bifölls. (Bondest:s protokoll 1786 sid. 13).

³⁾ Jämte de kungliga propositionerna hänvisades ock dit enskilda motioner, som afgåfvos i anslutning till dessa. Jfr Rdsprotokollen 1786. RoA sid. 32.

⁴⁾ Rdstidn. 1786, sid. 27, 41.

I sin andra proposition nämner K. Maj:t uttryckligen, att det är med bankoutskottet, han i detta fall vill rådslå.

⁵⁾ WÆRN, 1786 års riksdag sidd. 38 ff.

⁶⁾ Lagutskottet eller särskildt utskott. ODHNER, Sveriges polit. historia under konung Gustaf III:s regering II sid. 442.

⁷⁾ Riksdagsprotokollen 1786 bondeståndet sid. 18.

Såttet för frågans behandling på RH förtjänar omnämnande. (WÆRN a. a. sid. 39). Då den skulle företagas till afgörande, infunno sig här, på konungens befallning och enligt 16 § af 1626 års RHO, fyra af rikets råd. Af dem yttrade sig ett vid diskussionens slut, utvecklande motiven för bifall till den kungliga propositionen, hvarefter de före voteringen afträdde.

57 § RF¹⁾ — otydligheter i grundlagen behandlas på samma sätt som lagfrågor — höjdes ingen röst för, att den borde hänvisas till ett lagutskott. Riksdagen eller dess utskott ägde ej heller i öfrigt att deltaga i afgifvandet af lagförklaringar. RF 1772 och F. S. A. sakna bestämmelser om sättet för deras tillkomst, och praxis var i detta fall skiftande; att dylika frågor hänskötes till lagutskottet förekommer emellertid ej.

Hvarken vid 1789 eller 1792 års riksdagar förekom något lagutskott, af den anledning att konungen icke framlade något lagförslag till RSt:s öfverläggning. Och genom F. S. A. § 6 var rätt till initiativ uttryckligen fränkänd dem, hvadan de icke kunde frestas att tillsätta ett dylikt för behandling af lagmotioner²⁾.

Riksdagen 1800 öfverlämnar K. M. på samma sätt som 1778 och 1786 till ständerna proposition i lagfrågor, dels för att samfäldt med dem taga beslut, dels i afsikt att endast inhämta deras råd. Det förra slaget af lagfrågor hade hittills, i öfverensstämmelse med RF 1772 § 42, åtföljts af riksens råds yttrande; någon motsvarighet härtill (såsom högsta domstolens) förekommer emellertid icke vid denna riksdag.

Ständerna tillsatte själfva ett lagutskott. I RoA föreslog landtmarskalken, att till detta skulle utses 24 ledamöter i stället för 12 (då »nog allmänt et större antal Ledamöter så wäl bland RoA som de andra Stånden åstundats»³⁾). De öfriga stånden utsågo hvartdera 12⁴⁾. Hit öfverlämnades emellertid endast de K. Maj:ts propositioner, angående hvilka angafs, att RSt däri ägde medbeslutanderätt.

När utskottet sedermera afgaf sitt betänkande öfver dessa lagförslag, uttalades i borgareståndet farhågan, att det öfverskridit

¹⁾ WERN a. a. sid. 25.

²⁾ Eljest måste ständernas rätt att deltaga i lagstiftningen forfarande anses oförkränt. — 1800 åberopar bondeståndet t. o. m. 42 § RF, då det ber »i underdånighet få föreslå en Lag, til fredande af Konungens dyra person» (RAP 1800 I sid. 54). Dock kvarstod möjligheten att besvärsvägen inkomma med förslag. Flera exempel härpå förekommo vid 1792 års riksdag.

³⁾ RAP 1800 I sid. 31.

⁴⁾ Hos bondeståndet benämnes det »Utskott för Ändringar i Lagens stadgande i wissa delar». (Bondeståndets protokoll 1800 sid. 31).

sin befogenhet genom att icke inskränka sig till det uppgifna ämnet utan dessutom föreslå förändringar i andra lagrum ¹⁾).

I anledning här af meddelade talmannen, att han i närvaro af de andre talmännen hos K. M. anmält omfattningen af lagutskottets betänkande; K. Maj:t hade därtill i nåder förklarad, det en del af detta betänkande, såsom ägande gemenskap med den kungl. propositionen, skulle få hos stånden företagas; en annan åter berörde ett ärende, hvarom K. M. icke äskat något yttrande, »i anseende hwartil Lagutskottets Betänkande i den delen ej eller hos Ståndet nu kunde upptagas, utan Ståndet endast tilhörde, att yttra sig öfwer hwad Propositionen innehåller».

Äfven vid andra tillfällen framträder en sträfvan hos detta års lagutskott att bringa frågor på tal, hvilka stånden i saknad af initiativ egentligen icke ägde att upptaga.

* * *

Då man söker förebilder till institutioner, som tillhöra vårt nuvarande statskick, måste tillbörlig hänsyn fästas vid det förslag till grundlag, som efter 1809 års revolution utarbetades af landshöfding af Håkansson (det så kallade *Håkanssonska förslaget*) ²⁾.

I mångt och mycket ligger nämligen detta till grund för 1809 års RF. Detta gäller emellertid icke riksdagens ställning till lagfrågor; här står förslaget tvärtom i närmaste relation till den gamla författningen. Sålunda är dess § 93 (om stiftande eller ändring af allmän lag) nästan ordagrant likalydande med § 42 i RF 1772. Och de vidtagna förändringarne afse endast att upphjälpa brister, af hvilka den gamla formuleringen enligt den gångna tidens erfarenhet led ³⁾. Dock ansågs ej nödvändigt att uppställa

¹⁾ Borgarests prot. 1800 sidd. 149, 150.

²⁾ Infördt i NAUMANN, Tidskrift för lagskipning m. m. 1872 afd. I sidd. 257 ff. Jfr äfven M. SANDEGREN, Till historien om statshvälfningen i Sverige 1809. Akad. afh. Upsala, Göteborg 1890.

³⁾ »Hushållningsmål» o. d. undandrogos uttryckligen RSt:s medbestämmanderätt; »tre stånds mening utgör riksens ständers beslut». I afseende på lagförklaringar synes förslaget § 16 vilja tillerkänna högsta domstolen ett afgörande. Jfr Adlerbeths anmärkning till paragrafen. NAUMANN a. a. sid. 261.

fordran på lagärendens beredning af ett utskott, och öfver hufvud ger förslaget mycket knapphändiga bestämmelser om utskotts-väsendet i allmänhet.

Ej heller spårar man här någon förebild till den kontroll öfver lagarnas efterlefnad, som lagutskottet utöfvar genom J. O. Förslagets justitiecanceller är *konungens* högste ombudsman (§§ 37, 38); endast för tilltal af statsråd inför riksrätt äga ständerna genom sitt hemliga utskott anlita hans åklagaremyndighet (§ 89), men under ingen som helst form kontrollera de hans verksamhet.

* * *

I det förslag till RF, som utarbetades af 1809 års K. U., inflyta för första gången stadganden om ett *lagutskott*; och så utprägladt var nu behofvet att tillgodose lagberedningen, att en stark minoritet inom utskottet dessutom yrkar plats i RF för ett ständervaldt utskott med liknande funktioner *mellan* riksdagarne. Detta senare förslag, som gick ut på att inrätta en *Rikens Ständers Lag- och Hushållnings-Beredning*¹⁾, öfverlämnades emellertid till riksens ständers eget afgörande, men utan att vinna dess bifall. Däremot gjordes här ingen invändning mot projektet om

¹⁾ Denna skulle bestå af J. O. som ordförande samt tolf ledamöter, valda vid riksdag genom särskilda elektorerna af alla ständerna; »men Electorerna wälja Ledamöterna ur hwad Stånd och Folk-Class dem nyttigt synes». Den befullmäktigas »att emottaga, af hwilken som helst, Anmärkingar och Förslag rörande Grund-Lagar, Civil- och Criminal-Lagar, oeconomiska Författningar» (med und. dock för ekonomiska författningar och lagförklaringar, utfärdade af regeringen mellan riksdagarne); vidare skulle den »wara skyldig att till Regeringen inlemnna Betänkanden öfwer alla de Lag-, Författnings- och oeconomiska Frågor, hwaröfwer Regeringen sjelf äskar dess yttranden».

Bland dess öfriga uppgifter märkes en befogenhet, som förebildar »kommitterade för tryckfrihetens vård». Det var endast i denna sista egenskap »beredningen» lyckades vinna anslutning. Jfr R. H. St:s C. U:s Memorialer och öfriga Expeditioner wid Riksdagen i Stockholm 1809—1810. Sthm 1874 sidd. 67 ff. Här ingå ock sidd. 70 ff. förslagsställarens, A. G. Silverstolpe, utförliga motivering, samt (sidd. 80 ff.) lagman Bloms betänkligheter mot förslaget; han fruktade maktmissbruk af »denna Committée, som föreställde eller trodde sig föreställa Rikets Ständer».

ett *lagutskott* »at utarbete förslag til Civil-, Criminal- och Kyrkolagarnes förbättring»¹⁾.

Redan den 7 juni kunde därför landtmarskalken i RoA påminna om »tillsättandet af de nya Utskott, RF föreskrifwer nemligen LagUtskottet (samt Beswärs- och Oeconomie Utskottet)», och sedan adeln för sin del föreslagit tolf ledamöter, bestämde sig hvartdera af de ofrälse ständen för sex, hvarpå valen förrättades genom elektorer (8 och 9 juni 1809)²⁾.

¹⁾ Paragrafen har tydligen varit föremål för många formuleringförsök: Järtas koncept till RF samt K. M:s första förslag upptaga ej kyrkolagarne; »Civil- och Criminal-» äro hos Järta skrifna öfver raden. ALIN i Statsvetenskaplig Tidskrift I sidd. 12, 20, 348, 356.

²⁾ RAP 1809 I sidd. 612, 620 f.
Prestest. I sidd. 295, 305.
Borgarest. I sidd. 324 f.
Bondest. I sidd. 310, 318 f.

En befolkningsstatistisk fråga: dödligheten i 1808—1809 års krig.

1

Svar till Prof. S. Clason.

Uti sista häftet af Statsv. Tidskr. för 1906 förekommer en liten artikel med titel »en befolkningsstatistisk fråga» af prof. Clason, uti hvilken han jämför mina uppgifter om förlusterna i 1808—09 års krig med uppgifterna i ett arbete af två läkare utgifvet 1854, hvilka uppgifter »enligt allt att döma äro hämtade ur samtida rullor». — Jag har icke läst dessa läkares arbete, hvarför jag icke i detalj kan granska deras siffror. Men då de uppgifvit, att å Karlskrona militärsjukhus dogo år 1808 2,462 personer, så kan jag med stöd af generalstabens arbete om 1808—09 års krig upplysa om, att besättningen i Karlskrona till midsommar 1808 endast utgjorde 700 man linjetrupper, därefter tillkom af landtvärnet Blekinge bataljon 355 män och den 1 nov. första och fjärde skånska bataljonerna, tillhoppa 955 man. Karlskrona besättning utgjorde således de första månaderna efter krigsförklaringen högst 700 man, vid midsommar tillkommo 355 och i nov. 955 man. Detta utgör tillhoppa för första halfåret endast 1,000 man och för de två sista månaderna allra högst 2,000. Hur utaf dessa 2,000, af hvilka en del posterades utanför Karlskrona, 2,462 omkommit, kommer nog att bli en olöst gåta. Jag misstänker, att inför dylika sanningsuppgifter själfva Münchhausen skulle känna sig slagen, i hvilken berömda historier de två läkarnes upplysningar för öfrigt väl försvara sin plats. Emellertid

är prof. Clasons artikel betecknande för hur lätt allmänheten tager äfven de vidunderligaste sifferuppgifter för reellt mynt, notabene om de komma från — icke vederhäftigt statistiskt håll.

Högaktningsfullt
Olof Örström.

2.

Svar till D:r O. Örström.

Min ärade antagonist hade gjort klokare, om han, i stället för Generalstabens arbete, hvilket ännu icke hunnit fram till de krigshändelser, som under *senare delen* af 1808 hade sin utgångspunkt i Karlskrona, hade rådfrågat de af mig citerade läkarnes arbete, innan han beskyllde dem för att framkasta — och mig för att tro — Münchhauseniader. Man bör öfver hufvud icke på det viset angripa författare, hvilkas arbeten man icke läst. Möjligen hade också mitt meddelande, att »deras uppgifter efter allt att döma måste vara hämtade ur samtida rullor», bort förtjäna något afseende, då väl hos mig kunde förutsättas någon vana att bedöma historiska arbeten och deras källor. Verkliga förhållandet är nu, att det *Engberg-Liljewalchska* arbetet — författarne voro vid bokens utgifvande den förre t. f. medicinalråd och den senare öfverfältläkare för Stockholms garnison — är byggdt på samtida rullor och rapporter; från 1788—90 års krig anföras till och med ordagranna citat ur sådana, och att siffrorna från 1808—1809 äro hämtade ur liknande källor, hade säkerligen ej dr Ö. dragit i tvifvelsmål, om han studerat boken. Hans antydning om att jag skulle taga »de vidunderligaste sifferuppgifter» för goda, när de komma »från icke vederhäftigt håll», hade säkerligen då ock uteblifvit. Han hade nämligen ur det ifrågavarande arbetet också kunnat finna, hvad för öfrigt äfven annorstädes kan inhämtas, att dödligheten å Karlskrona militärsjukhus icke på minsta vis kan normieras efter *besättningens* i Karlskrona styrka, eftersom sjukhusen i Karlskrona under krigen alltid fingo mottaga

hufvudmassan af sina patienter från örlogsflottan, såsom hvars sjukhus de just tjänstgjorde. Flottans hemkomst på höstsidan efter en sommarexpedition medförde därför alltid höga sjukdoms- och dödlighetssiffror för sjukhusen. I Generalstabens arbete kunde dr Ö. ock hämtat siffror om de många tusental, som under våren och sommaren 1808 samlades i Karlskrona för att utgå med flottan.

Jag kunde stanna här och nöja mig med att konstatera, att dr Ö:s anmärkning ej på minsta vis rubbat sannolikheten af att hrr Engberg och Liljewalch lämnat riktiga uppgifter. Frågans betydelse ur mer än en synpunkt har emellertid föranledt mig att söka göra några närmare undersökningar, och jag har nu haft tillfälle att verkställa sådana uti två volymer originalrapporter rörande sjukvården under 1808—1809 års krig, hvilka för närvarande förvaras i Kungl. Medicinalstyrelsens arkiv, och hvilka tydligen delvis legat till grund för den Engberg-Liljewalchska framställningen. Vissa af dess siffror har jag därvid ännu ej kunnat verificera, men de nämnda volymerna innehålla ej heller på långt när alla afgifna rapporter.

De nu genomgångna äro till stor del afgifna af de olika arméfördelningarnas förste fältläkare. Somliga afse tillståndet vid enskilda fasta eller flyttande militärsjukhus, andra tillståndet vid sjukhusen för vissa brigader, kårer eller arméfördelningar; somliga redogöra för sjukligheten månad för månad med särskilda kolumner för de vid månadens början ineliggande, de under månaden utskrifne, nytillkomne eller döde samt de vid månadens slut kvarliggande, andra afse längre tidsperioder; i de flesta äro de olika sjukdomarne noga specificerade, i åtskilliga äfven de sjukas fördelning på de särskilda regementena. De befintliga döds-siffrorna afse tydligen ej alla i följd af kriget döde; dels saknas, så vidt jag förstår, de på slagfälten stupade, och i allmänhet de utom sjukhusen aflidne, dels förekomma sådana utskrifningsposter som »afgångne till hemorten för förbättring och afskedade för obotliga sjukdomar», och inom en sådan grupp kunna naturligtvis snart nog dödsfall förekommit. Jag meddelar här nedan ett ur dessa rapporter af mig verkställt sammandrag rörande de dödes antal; det är, såsom synes, uppställt kårvis, men *alldeles icke fullständigt*,

eftersom uppgifter saknas för vissa kårer eller perioder; där materialet medgifvit, har jag särskildt utdragit siffrorna för landtvärnet, men anmärker, att i många fall detta ej kunnat ske på grund af bristande specifikation i primäruppgifterna.

Sammandraget har följande utseende:

Dödlighetssiffror från vissa områden af den militära sjukvården under 1808—1809 års krig.

Kårer eller sjukhus	År	Månader	Summa döde	Däraf landtvärn
1. Norra finska armén.				
Vissa sjukhus på finska sidan.	1808	Juni—Sept.	392	Ej spec.
Vissa finska samt Umeå sjukhus.	1808	Okt.	424	» »
Umeå sjukhus.	1808	Nov.	403	32
Vissa sjukhus.	1808	Dec.	485	Ej. spec.
» »	1809	Jan.	749	» »
» »	1809	Febr.	550	32
			3,003	
2. Sundsvalls sjukhus.	1808	April—Dec.	68	
(Norra arméns södra fördelning).	1809	Jan.—Aug.	39	
	1809	Nov.—Dec.	45	18
3. Åländska fördeln.				
(Södra finska armén)	1808	Juli—Dec.	238	44
	1809	Jan.	168	38
	1809	Febr.	186	27
	1809	Mars—April	90	46
			682	155
4. Kustarmén.				
Sjukhusen i Stockholm och på Drottningholm.	1808		1182	671
Öfriga sjukhus (Gäffe, Norrtälje, Vaxholm, Dalarö)	1808		279	57
Stockh. Drottningholm	1809	Jan.—Mars	943	Ej spec.
Öfriga sjukhus (Uppsala, Norrtälje, Vaxholm, Fredriksborg, Dalarö, Nyköping)	1809	» »	183	» »
Samtliga sjukhus	1809	April—Juni	486	» »
» »	1809	Juli—Sept.	86	» »
» »	1809	Okt.—Dec.	307	» »
			3,466	728
		Transport	7,303	933

Kårer eller sjukhus	År	Månader	Summa döde	Däraf landtvärn
5. <i>Flottan.</i>		Transport	7,303	933
a) Arméns flottas Stockholmseskader.	1808		151	
	1809		210	
b) Örlogsfl. i Karlskrona		Maj 1808— Juni 1809	2,809 3,170	921 921
6. <i>Södra armén.</i>				
Sjukhus i Malmö, Lund, Landskrona, Ystad och Kristianstad.	1809	April—Dec.	370 370	27 27
7. <i>Västra armén.</i>				
a) Västra flygeln	1808	Sept.—Dec.	743	Ej spec.
	1809	Jan.—Nov.	476 1,219	172 172
b) Högra flygeln	1809	Jan.—Juni	785 785	326 326
		Summa	12,847	2,379

Anm. till 1. Sjukhusen på finska sidan Juni—Okt. 1808 äro endast några af de där befintliga. Vid reträtten norrut på senhösten kvarlämnades en del sjuka hos fienden, en del medfördes, och en del sändes sjöledes till Umeå. För Nov. finnas endast uppgifter från detta sjukhus; i uppgifterna från Okt. samt Dec.—Febr. torde däremot siffrorna från Umeå endast delvis ingå. Från tiden Mars—Sept. 1809 saknas uppgifter. Slutsumman är alltså mycket ofullständig.

Anm. till 2. Uppgift saknas för Sept.—Okt. 1809.

Anm. till 3. Från reträtten till Sverige i Mars 1809 meddelas, att på Åland befintliga sjuke kvarlämnades och alltså ej ingå i siffrorna.

Anm. till 4. Öfver dödligheten inom landtvärnet har jag, som synes, uppgifter blott för 1808. Upplands landtvärn hade däraf på Stockholms och Drottningholms sjukhus 112 döde (på 487 sjuka), Södra Västmanlands 290 (på 1,112), Älfsborgs 92 (på 488) o. s. v.

Anm. till 5. Örlogsflottans förluster Juli—Dec. 1809 saknas. Af arméns flotta finnes endast Stockholmseskadern representerad.

Anm. till 6. Uppgifter från 1808 och Jan.—Mars 1809 saknas.

Anm. till 7. För vänstra flygeln saknas alltså uppgifter intill Sept. 1808, för den högra för hela år 1808.

Vi ha således nått en förlustsiffra af närmare 13,000 man, eller, om man bortser från siffrorna för norra finska armén, hvilken

till stor del, men visst ej uteslutande, bestod af finnar¹⁾, af närmare 10,000 man. Från de flesta kårerna äro uppgifterna emellertid ej på långt när fullständiga, och dessutom torde de utom sjukhusen aflidne merendels ej upptagas i siffrorna. Totalförlusten har alltså varit vida högre. Landtvärnet, som blott för vissa begränsade perioder kunnat särskiljas, ingår i summan med närmare 2,400 man, så godt som alla svenskar. Dr Ö:s på befolkningsstatistiken gjorda beräkningar stannade vid en totalförlust för hela kriget på »4,000 på sin allra högsta höjd», däraf för landtvärnet »tillsammans ej fler än 900». Resultat: om dr Ö:s beräkningar, såsom jag antar, äro riktigt verkställda, så äro befolkningsstatistikens primäruppgifter uti nu ifrågavarande hänseenden icke tillförlitliga eller användbara. Spörsmålet om orsaken därtill och inflytandet däraf på andra statistiska beräkningar med samma material, väntar fortfarande på utredning. Dr Ö:s angrepp på mig har saknat hvarje befogenhet.

¹⁾ Utom finska trupper upptaga de här använda sjukhusrapporterna från norra finska armén manskap från sådana svenska kårer som lifgardet till häst, lifgrenadierna, Östgöta vargering, Svea artilleri, Fleetwoodska regementet samt Upplands, Hälsinge, Västerbottens och Västmanlands regementen m. m.

Strödda meddelanden.

Dödligheten i Paris. Uti *Annuaire statistique de la ville de Paris* har den bekante statistikern dr. Jaques Bertillon lämnat en synnerligen intressant redogörelse för dödlighet och dödsorsaker i Paris. Man finner däraf bland annat, att dödligheten i årligt medeltal utgjorde på 1,000 innevånare:

1821—25	32	1881—85	24
1841—45	27	1901—05	17,9
1861—65	26		

Den stora nedgången i dödlighet gäller alla åldrar, men mest barnåren (0—10), den tidiga mannaåldern (20—25 år) samt ålderdomen (70—79 år). I sanning ett vackert resultat af nutida hälsovård.

Nativiteten och välståndet. Samma källa ger ett nytt slående bevis på det omvända förhållande, som ej sällan råder mellan dessa båda företeelser.

Ordnas arrondissementen i Paris efter deras ekonomiska fysiognomi, så får man följande betecknande siffror för födelserna under tiden 1886—1895 i årligt medeltal:

Arrondissement.	Äkta födde på 1,000 gifta kvinnor i åldern 15—50 år.
Mycket fattiga	140,4
Fattiga	128,9
Bärgade	111,2
Väl bärgade	98,7
Rika	93,9
Mycket rika	69,1

Stigande antal dödfödslar med ökad välstånd. Likaledes ur samma källa få vi den säkert för de fleste öfverraskande underrättelsen, att, medan antalet födelser sjunker, de dödföddes tal däremot växer med välstånd och rikdom.

Arrondissement	På 1,000 födelser dödfödda (1886—1895)		
	äkta	öäkta	tillsammans
mycket fattiga	66,5	81,3	70,4
fattiga	68,4	91,0	74,2
bärgade.	71,0	92,6	77,2
väl bärgade	70,5	89,0	76,6
rika	81,0	97,4	85,1
mycket rika	77,4	92,2	80,8

Samma erfarenheter som i Paris hafva gjorts i Wien och Berlin, där siffrorna likväl hvar för sig äro vida lägre. Statistiken från Wien lär vidare, att denna egendomliga företeelse uppträder under hafvandeskapets alla månader, men ojämförligt starkast under de fyra första. Sedan barnen väl kommit till världen, kastas åter förhållandet om, som man lätt förstår.

Det anförda ger emellertid mycket att tänka på, ej minst om det sammanställles med de båda här förut meddelade erfarenheterna från Paris' befolkningsförhållanden.

Statens Järnvägar 1856—1906. Med anledning af järnvägsjubileet förra året, har järnvägsstyrelsen utgifvit en praktfull festskrift i fyra starka band innehållande en utförlig historisk, teknisk och ekonomisk beskrifning öfver statens järnvägar. Arbetet har gifvetvis sitt största intresse för fackmännen, men utgör på samma gång en utomordentligt värdefull källa för alla dem, som vilja studera det sista halfseklets ekonomiska utveckling i Sverige. Det är särskildt första delen — den historiska — som torde kunna påräkna intresse utanför de egentliga fackmännens krets. — Efter en kort inledande öfversikt öfver »uppkomsten af järnvägar» af Byrådirektör K. G. A. Welin, följer en innehållsrik skildring af det svenska järnvägsbyggandets politiska historia, författad af Lektor A. Rydfors. Öfverdirektör E. O. J. Björklund redogör för de olika förvaltningsformer, som tillämpats vid järnvägarnes administration, och Milkontrollör G. A. H. d'Ailly lämnar intressanta uppgifter om trafiken å statens järnvägar och det ekonomiska resultatet af densamma. Arbetets första del afslutas med en historisk-statistisk undersökning af järnvägarnes nationalekonomiska betydelse, författad af Amanuensen fil. lic. E. F. Heckscher. Till sistnämnda undersökning, den första i sitt slag i Sverige, hoppas vi få tillfälle återkomma i ett senare häfte. Vi vilja emellertid här meddela några siffror ur d'Aillys historik.

Sveriges järnvägsnät hade vid utgången af år 1905 en utsträckning af 12,677 km., eller 23,95 pr 10,000 invånare och 2,89 pr 10,000 hektar. I förhållande till invånarantalet har vårt land som bekant det största järnvägsnätet i Europa. År 1902, det sista år för hvilket tillgängliga siffror möjliggör en jämförelse, uppvisade Sverige nära dubbelt så stort proportionstal som det närmast i ordningen kommande landet, Schweiz, och mer än 3 gånger så mycket som medeltalet i Europa. I fråga om järnvägstillgång i förhållande till arealen kom Sverige däremot först i tolfte rummet. I afseende på de olika länen äro, som man kan vänta, Malmöhus län och Halland i förhållande till arealen bäst utrustade med statsbanor och Norrbottens och Jämtlands län i förhållande till folkmängden.

Antalet första- och andra-klass-passagerare har de sista åren varit i ständigt sjunkande. Den samtidigt starkt tillväxande persontrafiken faller helt på tredje klassen, som år 1905 användes af 90 % bland de resande.

Med undantag för åren 1878 och 1879 samt 1886 och 1887, hvilka på grund af dåliga konjunkturer visa en betydande nedgång, hafva bruttoinkomsterna varit i ständigt stigande och utgjorde 1905 öfver 54 millioner kronor. Här af har persontrafiken bidragit med endast en tredjedel. Sedan år 1857 har förhållandet i detta afseende fullkomligt omkastats.

Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget

SKÅNE

☛ **Malmö** ☛

Fonder öfver 26,000,000 kr.,

däraf garantifondsförbindelser 10,800,000 kr.

meddelar

brand- och hushyreförsäkringar

samt

lif-, lifränte-

och

kapitalförsäkringar.

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

UTGIFVEN AF

PONTUS E. FAHLBECK

Pris för årgång 6 kr.

Lösnummer af detta häfte kostar 1 kr. 50 öre

LUND

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION

DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP.